

మార్చి - ౧౯౭౬

Rs 95



प्रश्न : पाऊस कसा पडतो? पावसाचे पाणी आकाशात कसांची कसे राहते? साधारणपणे पाऊस ऑक्टोबर-नोव्हेंबर मध्ये पडतो, का? गारांचा पाऊस कसा पडतो?

उत्तर : पृथ्वीवर पाणी इतर द्रवपदार्थासारखे गुरुत्वाकर्षणामुळे पृथ्वीला धिक्कटून राहते, परंतु पाणी तपने की त्याची वाफ होते, पाण्याला वाफ मिळाला की त्यातल्या अणूंची हालचाल वाढते, पाणी न उकळते तरी त्याची वाफ कशी होते हे आपल्याला माहीतच आहे. ओले रुपडे वाळवात. एथे त्यातले पाणी काही दिवसांनी कमी होऊन वाफेच्या रुपे उठून जाते. पाण्यातल्या अणूंपेक्षा वाफेच्या कणात असलेल्या अणूंचा वेग जास्त असतो. (पृथ्वीच्या गुरुत्वाकर्षणापासून निसटून निघताना शोणितवाही कारणाने असो तो 'ग्लोबल वेग' मिळाला की ते पृथ्वीपासून निसटून निघून जातात चंद्रावर "ग्लोबल वेग" फार थोडा आहे, कारण चंद्राची गुरुत्वाकर्षण शक्ती पृथ्वीच्या गुरुत्वाकर्षण शक्तीच्या मागचे वाक पट कमी असते. म्हणून चंद्रावर कधी काळी पाणी असले तरी ते फार पूर्वी चंद्राला सोडून निघून गेले असणार.)

वाफ झालेले पाणी आकाशात जाऊन वृद्धीच्या कणांमधे धिक्कटून सेवरूप घेते. लोखंडाच्या बोटी पाण्यावर तरंगतात तसे वाफरूप झालेले पाण्याचे कण एकत्र जमून (मेघ) त्यांच्यातील हालचालामुळे हवेत तरंगतात. धुकेंच पाहू तर वाऱ्याबरोबर ढकलले जाऊन. म्हणून वारे त्यांना घेऊन वेगवेगळ्या दिशांवर नेतात. पर्वत वाळू आले किंवा मेघ आणखी वर आकाशात उडाले की, कोणत्याही एका कारणाने मेघ असताना त्या जागेत हवेत गारवा निर्माण झाला की, मेघातील वाफ पाणी होऊन पाऊस पडू लागतो. आकस्मिकपणे फार गारवा लागला तर वाफेच्या गारा होतात.

सुमारे ३० लाख ऑक्टोबर-नोव्हेंबर महिन्यात पावसाळा असला तरी जगात इतरत्र तथा तसती. सुसंरचित देशवासिनांनी ६-७ हजार वर्षा पूर्वी जेव्हा राशिककाला स्वकृतिनिर्णय केला तेव्हा त्यांनी मकर, कुंभ आणि मीन राशी जवळपास असाण्याचे ठरविले कारण त्यावेळी सूर्य त्या राशीत असतो आणि तेव्हा त्या प्रदेशात पावसाळा असतो.



[६७]

कृतधनाची गोष्ट

एका गावी एक ब्राह्मण रहात असे. तो आपल्या बायकोला स्वतःच्या जिवापेक्षा जास्त प्रेमाने संभाळीत असे. बायको मात्र नवऱ्याच्या सवें आप्तबंधूची नेहमी भांडे, म्हणून नवऱ्याला जीव नकोसा वाटे. म्हणून त्याने परगावी दूर कोठे तरी जाऊन रहायचे ठरविले.

दोघे नवरा बायको ब्राह्मणाने ठरविल्याप्रमाणे दूर गावी राहण्यास निघाली. काटेत त्यांना एका वाळवंटाच्या प्रदेशातून जावे लागले. ऊन फार कडक पडले होते. दोघांनाही तहान लागली होती. नवरा स्वतःसाठी व बायकोसाठी पाणी आणायला दूर गेला. थोड्या वेळाने परत येऊन पाहता तो तर बायको सज्ज लागल्याने मरून पडली होती. बायकोची विरहवेदना असह्य आल्या-

मुळे त्याने देवाला साकडे बासले. तेव्हा आकाशवाणी झाली- "जर तू आपले बंधू आयुष्य बायकोला घायला तयार असशील तर तुझी बायको पुन्हा जिवंत होईल."

ब्राह्मण लगेच म्हणाला- "मी बंधू आयुष्य बायकोला घायला तयार आहे." ब्राह्मणाच्या तोंडचे ते नाम्न निघताच त्याची बायको उठून बसली आणि त्याचा पुढचा प्रवास सुरू झाला.

थोडे दिवस वाढी बालक राहल्यावर ती थोड एका बहारावाहेरच्या एका कुळ-बागेत आली. ब्राह्मण बायकोला म्हणाला- "तू येथेच राह, मी गावात जाऊन दोघां-साठी काहीतरी खापला घेऊन येतो."

ब्राह्मणाची बायको ला फुलवागेत बसून राहिली. त्याच वेळी एक लढा रातपात त्या बाजूला आला. त्याच्या गोड आवाजा-

पंचतंत्र



वर ब्राह्मणाची बायको इतकी भाळली की ती त्याला म्हणाली—“आपण दोघं त्वराबायको म्हणून पुढील आयुष्य घालवू, तुम्हांला ते मान्य नसेल तर मी आत्महत्या करीन.”

“मी तंगना आहे नाई, आपलं बोपांचं कसं जमणार?” लंगड्याने विचारलं.

“लंगडेपण असलं म्हणून काय झालं?” ब्राह्मणाची बायको म्हणाली. बोंबडी लंगड्याने तिचा प्रियकर म्हणून तिच्या-बरोबर राहायचं मान्य केलं.

बोंड्या नेळाने ब्राह्मण जेवण घेऊन आला आणि बायकोला नवायला बोलाविले. बायको म्हणाली—“हा लंगडातुडा उपाशी आहे, पालासदा वायला आपल्याबरोबर बसवया.”

ब्राह्मण म्हणाला—“या लंगड्याला चालता येत नाही, याचे ओंखे कोण वाहणार?” बायको म्हणाली—“तुम्ही एक मोठे टोपले घेऊन या. याला त्यात बसवून मी त्याला उचलून नेईन.” बायको म्हणाली.

मूळ ब्राह्मणाने ती मोष्टही मान्य केली आणि गावात जाऊन एक टोपले घेऊन आला. त्यात लंगड्याला बसवून ब्राह्मणाची बायको त्याला उचलून घेऊन चालू लागली.

कादेंत एक विहीर लागली. तीत खोल पाणी होते. विहिरीच्या काठावर बसून तिघांनी थोडा वेळ विश्रांती घेतली आणि लंगड्याच्या मदतीने ब्राह्मणाच्या बायकोने नवऱ्याला तो झोपला असताना विहिरीत डकलले. त्यानंतर ब्राह्मणाची बायको त्या लंगड्याला उचलून घेऊन पुढे निघाली.

ती बोधं एका मोठ्या शहरात पोचली. त्या शहराचा राजा एक धर्ममोड माणूस होता. राजाच्या विषायांनी एका मार्गाने होण्यावर टोपलीत एका लंगड्याला

राजाकडे नेले.

ब्राह्मणाची बायको राजाला म्हणाली—“महाराज! हे माझे पती आहेत. माझ्या पातेवाई यांना असे धंगू करून यांना ठार करण्याचा प्रयत्न करू लागले. म्हणून मी त्या सर्वांना दुष्टीआड एके दिवशी रात्री यांना एका टोपलीत चालून आपल्या राजधानीच्या गावी घेऊन आले.”

“मी आवपयेंत मुठ्यासारखी सतीबावी स्त्री दुसरी पाहिळी नाही. मी तुला शोन गावे इनाम देतो.” राजा म्हणाला.

ब्राह्मणाच्या बायकोला परमानंद झाला आणि तिघांनी त्याच वेळी तिचा तबरा तेथे आला. तो विहिरीत पडल्यानंतर

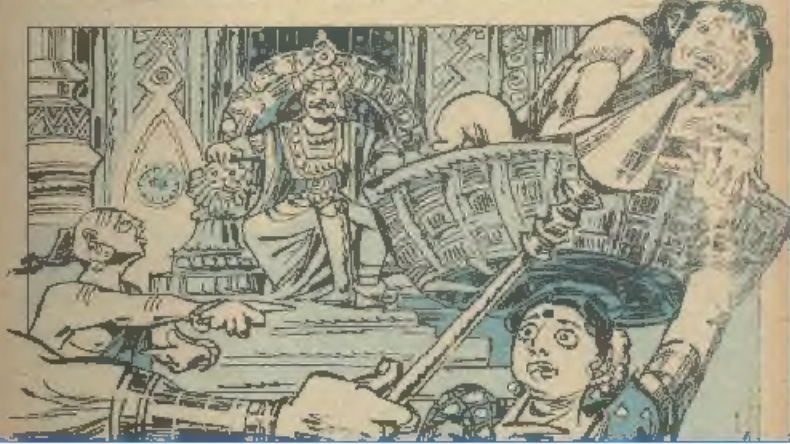
बराच वेळ बोरवत राहिला. तेव्हा एका संन्याश्याने त्याचा आवाज ऐकून त्याला पांचविले.

तबरा तेथे आलेला पाहून ब्राह्मणाची बायको राजाला म्हणाली—“हाच तो माणूस ज्याने माझ्या पतींचीही दशा केली.”

राजाचे आश्चर्य केली—“वरा याला आणि फासी द्या!” तेव्हा ब्राह्मण नम्रपणे म्हणाला—“महाराज, मला फासी देण्यापूर्वी य-बाईला मी दिलेले कर्ज दिला परत करा यला सांगा.”

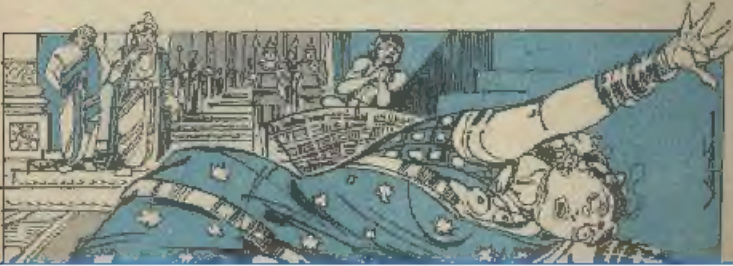
राजाने विचारलं—“काय म नाई, तू ह्याच्याकडून काय घेतले होतेस?”

“महाराज, याने मला काहीच दिले नाही.” ब्राह्मणाची बायको म्हणाली.



"तू बाळवंटांचे बळ पाहून गेलीस तेव्हा मी तुला आपले अर्धे आयुष्य देऊन तुला जिवंत केले होते. हे खरे नाही का?" ब्राह्मणाने बायकोला विचारले व राजाचा म्हणाला—"म्हाराज! या बर्दसाठी मी आपल्या सर्व आप्तेष्टांना सोडून आपल्या गावाबाहेर पडलो आणि हिला आपले अर्धे आयुष्य देऊन हिला बांबविले. त्याचा मोबदला तिने कसा दिला, पहा. ही मला एका विहरीत छकळून या लंगड्याच्या खोबरी संगनमत करून येथे आली आणि आपल्या हस्ते माझा वध करविते आहे!"

राजाने दडदावून ब्राह्मणाच्या बायकोला विचारले—"बरं सांग, हा म्हणतो आहे, ते सर्व खरे का?" ब्राह्मणाच्या बायकोने खरे ते सांगितले. राजाने ब्राह्मणाला आपले आयुष्य परत घ्यायला सांगितले व ब्राह्मणाच्या बायकोच्या तोंडून वदविले—"मी आपल्या पतीकडून जे अर्धे आयुष्य घेतले होते, ते त्याच परत करते." हे शब्द तिच्या तोंडाबाहेर पडताच, ती तत्काळ मरून जमिनीवर आदळली.



मगरीला सांगितली व म्हणाली—'मूला! वाजवी पेसा जास्त बोलणाऱ्या पोटांना पिळग्यांत बंद करून देवतात. परंतु कमी बोलणारे बगळे नेहमी स्वच्छदपणे आकाशात उडत राहतात. तेव्हा भातां तू चालता हो, नाहीतर मानेला हात घालून तुला हाकळून घाबे लागेल."

तेव्हा मगर म्हणाली—"मी वट्टा केली तिचा तू प्रेसमज करून घेतलास. मी एक निव्वासपात्र व्यक्ती आहे. मी तुझा कधी रोह करणार नाही."

"अरे, बायकोच्या गुलामा! तुझ्यासारखे लोक बायकोला खूण करण्यासाठी स्वतःचे छिद्र, ऐश्वर्य व मिन सर्व घालवून बसतात. नंद व करुचीसारखे लोक आपल्या बायकोचे गुलाम झाले तर तुझ्या बोलण्यावर कोण विश्वास करील?" माकडाने विचारले.

मगरीने त्यांची गोष्ट संगायला जाग्रह केला. माकड ती गोष्ट सांगू लागले.



भल्लूक मांत्रिक

[७]

[नागमण्य नावाच्या बोर्याच्या नायकाने राजा दुर्मुखाला पकडले तेव्हा सुटका करून घेण्यासाठी त्याने आपले नाव बुचकळीत सांगितले. परंतु नागमण्याना ते खरे वाटते नाही व तो त्याला एका गुहेत बंदून घेता. चांडाळ भल्लूकाने बोर्यासारखा केला तेव्हा उपद्रव राखव आला. चांडाळ भल्लूक परतून येऊन त्याच्यावर आपला. पुढे—]

चांडाळ भल्लूक सूर्यप्रकाशात तळपणारा परशु घेऊन वार करायला येत असलेला पाहून उपद्रव नावाचा राक्षस चकित झाला. इतक्यात काही आठवत्या सारखे त्याला वाटले आणि तो खरबरा कापू लायला. आपल्या हातानेच त्याने आपली दगडाची गदा उगारली व म्हणाला—"अधम मानव भल्लूक! पांढऱे तुझे डोकं फिरले आहे का रे?"

चांडाळ भल्लूक लगेच जागच्या जागी थांबला आणि उपद्रवाकडे निरखून पाहून म्हणाला—"तू राक्षस आहेस, म्हणून तुला गर्व चढलेला दिसतो आहे! मुझ्या सारख्या कोकरांना पाहून मी मिळून जाईन बरे वाटले होय तुला? तुझे दोन्ही पाय व तू गदा धरली आहेस तो हात बरवा कापत आहेत, हे मला चांगले दिसते आहे!"



Fullscreen

127

X

◀

⌂

▶

12 / 68

डोके बहावकून तुझ्या पायावर पडणार आहे!" असे म्हणत रागाने पुढे उडी मारली आणि परशुचा बार करायला पुढे सरसावला.

उग्रदंड जटविशी उडी मारून बाजूच्या देवदार बुझाव्या माद उभा राहिला. तंहर एकेक पाऊल पुढे टाकत वेत असलेल्या चांडाळ भल्लूकाला म्हणाला—"चांडाळ भल्लूका! जरा सांत हो! आपण दोघे परस्परांना मारायला घाबतो आहे, त्यात कोणालाही त्यापासून फायदा होणे शक्य नाही, समजलं?"

तो प्रश्न ऐकल्यावर भल्लूकाला तो त्या बाजूला कोणत्या हेतूने आला होता ते आठवलं. भल्लूक मांत्रिकाने आपल्याला दुर्मुखराजाचे डोके आणायला पाठविले होते. ते काम पुरे करून भल्लूक मांत्रिकाकडे परत जाण्याऐवजी आपण या उग्रदंड राजासाथी लगान् शब्दण वाढवून वेळ पाळतील आहो! तो आपली खोबी करवायला आला तेव्हा आपण परशु उगारला आणि मिळून तो झाडाबाड लपला, म्हणजे तो हारला व आपण तिकिलो असान् अर्थ नाही का!

तो विचार मनात येतांच चांडाळ भल्लूकाने एकदा आपल्या बोटांनी परशूला मांगली घार जाडि की नाही पाहून घेतले.

आठवण करून दिलीस का मां कणित्या कामासाठी या बाजूला आलो आहे त्या गोष्टीची! मी त्याबद्दल तुला आभारी आहे. आता तू आपल्या वाटेने जा, व मी आपले काम पुरे करून आपल्या वाटेने जातो. मी या गुहेत लपलेल्या दुर्मुखाचे डोके उठवून ते घेऊन जातो."

उग्रदंड दोन पावले पुढे येऊन म्हणाला—"अरे ए, चांडाळ भल्लूका! पांढ पांढा. तू थोड्या वेळापूर्वी भल्लूक मांत्रिकाच्या नावाचा उल्लेख केला होतास. मी ज्या भल्लूक मांत्रिकाविषयी ऐकले होते तो आणि तू म्हणतो आहेस तो दोघे एकच आहेत की काय अशी शंका माझ्या मनाला शिवून गेली आहे. तू म्हणतोस त्या मांत्रिकाचे वय काय असावे?"

त्या प्रश्नाचे उत्तर देण्याऐवजी चांडाळ भल्लूक थोड्याने हसला व म्हणाला—"सूचि व चंद्राचे वय काय असाने रे? तितके वय आहे त्याचे. त्याच्या डोळ्या-समोरच हिमालय पर्वताचा जन्म झाला व तो एवढा वाढला. ब्रह्मपुत्रा नदी ताण्ही मुल्लणे होती. ती जन्मली तेव्हा कधी थोड्याने रडली आणि तिला सासरी पाठविली तेव्हा खडक फोडीत उड्या मारीत ती कधी निशाली ते सर्व स्थाने



"शानास, चांडाळ भल्लूका! तुझ्या हातातला परशु जितका वापरून तीक्ष्ण झाला आहे तितकी तुझ्या टाळ्यातली जीभ लोब व तीक्ष्ण झाली आहे की रे! मी खरोखरच दक्क झालो न्हय! मी कुठ्या तुझ्यावरून येऊन त्या मांत्रिकाचे दर्शन करावे, म्हणतो! काय वाटते तुला?" असे म्हणत उग्रदंडाने आपल्या हातातली दगडी गदा दूर फेकली.

राक्षसाचे बोलणे व वागणे पाहून चांडाळ भल्लूक चकित झाला. म्हणाला—"हातातली गदा तू दूर फेकलीस ती



“कशासाठी काय विचारतोस? या क्षणापासून आपण दोघे मित्र झालो रे!” उपदंड म्हणाला.

ते ऐकून चांडाळ भल्लूक खदखदा हुसका व म्हणाला—“भल्लूक बाजि-काचा भल्लूकाचे डोके बसविलेला बाजेंवड लागल्याने मला भल्लूक रूप मिळाले असले तरी मी मूळ कोण हे मला चांगले आठवते आहे. मी राजा दुर्मुखाने डोके त्याला नेऊन दिले की मला तो पुन्हा चांडाळ रूप देईल. म्हणून आपल्या दोघांनी मंत्री होणे शक्य नाही. तू आपल्या गृहेच्या वाटेने चालू लाग.” असे

चोराचा नायक अंगरे लपलप होते त्या गृहेकडे गेला.

धा खंपेस चांडाळ भल्लूक गृहेच्या तोंडा-वरचा दगड बाजूला सरकविण्याचा प्रयत्न करू लागला तेव्हा गृहेत राजा दुर्मुखाने अंगरक्षक चोराचा नायक नागमल्ल याला म्हणाला—“नागमल्ल, महाराजांबरोबर आपल्या सर्वांचेच मरण याखंपेस तरी टळणे शक्य दिसत नाही. मग काय करू या?”

नागमल्लने दुर्मुखकडे एकदा पाहिले. तेव्हा दुर्मुख स्वतःशीच काहीतरी पुटपुटत होता आणि गृहेच्या तोंडाकडे म्हात होता. नागमल्लने आपल्या दोघां अनुयायांना तलवारी उपसून तयार रहायला सांगितले व दुर्मुखाला म्हणाला—“तुझ्या अंगरक्षकाच्या बोलण्यावरून तू दुर्जय शेट नाहीस ही आता आमची खात्री झाली आहे. ते अस्वतः जालं आहे ते तुझ वोक उडविण्यासाठी. आत्मरक्षणासाठी काहीतरी युक्ती काढण्याऐवजी तोंडातल्या तोंडात काय पुटपुटतो आहेस रे?”

“मी पुटपुटत नाही की विचार करीत बसलो नाही, सुटका श्वाची म्हणून मी आपल्या कुळदेवतेचा धावा करतो आहे.” दुर्मुख म्हणाला. त्या वेळी त्याचा आवाज

नामे केलीस ती आपल्या कुळदेवतेला विचारून त्याच्या अनुमतीनेच केलीस म्हणावयाची? त्या गप्पा सोड आणि मुकाट्याने बाहेर निघ.” म्हणत नागमल्ल व त्याच्या साथीदारांनी दुर्मुखाला ओढून ढकलून गृहेच्या तोंडापर्यंत नेले आणि अर्धवट बाजूला सारलेल्या दगडाजवळ नेऊन मोठ्याने म्हणाला—“अरे ए, चांडाळ भल्लूका! थोडा शांत होऊन ऐक! या गृहेत आमच्या पेकी तुला हवा आहे ती दुर्जयशेट, हे खोटे नांव लवचारा दुर्मुख राजाच हवा आहे ना?”

“होय रे होय! इतर केरकचरा कशाला हवा आहे मला? त्याला डोक्यासकटे बाहेर ढकला. मी त्याचे फक्त डोके कापून नेणार आहे.” चांडाळ भल्लूक म्हणाला.

“तरमग थोडा खीर कर.” असे सांगून चोराचा नायक नागमल्ल मागे फिरला व दुर्मुखाला म्हणाला—“राजा, दुर्मुखा! चांडाळ भल्लूक म्हणाला ते तू ऐकलेस ना? मरण टळणे शक्यच नसेल तर राजाला शोभेल अशातऱ्हेने तलवार उपसून बाहेर जा आणि त्या चांडाळ भल्लूकाशी दोन हात करून का मरत नाहीस?”

ते ऐकून राजा दुर्मुखाने तोंडने पाणीच पळाले. म्हणाला—“मी राजाला



शोभेल अशातऱ्हेने मरायला शिकलोच नाही.” आणि बाजूला असलेल्या अंगरक्षकाकडे वळून म्हणाला—“काय रे अंगरक्षका! बाजब तुम्ही स्वामिमक्ती खरी वाहे की खोटी! स्वर्गप्राप्तीसाठी हीच वेळ सर्वात चांगली आहे! तू पुढे हो आणि त्या भल्लूकावर तुटून पड आणि मी निसडून जायला मिळते का पाहतो!”

अंगरक्षकाने तलवार उपसली होती ती पुन्हा म्यानंत ठेवली व म्हणाला—“मी मरून स्वर्ग मिळविला तर इहलोकात माझ्या बायकोला व मुलांना कोण संभाळणार हो? तिकडे दलक्या मारिने जायची गरजच काय मला?” असे सांगून



गुहेच्या भितीला देऊन बोळे मिटून बसून राहिला.

हतक्यात बाहेरून चांडाळ भल्लूक संतापून दांग चोठ बाबीत बोरड्या-
"काय रे, कोठे आहे तो दुर्मुक्त राजा? मी जरा का गुहेत पाऊल टाकले तर सर्वांना उधा चिरून फेकून देईन."

चोर नागमल्ल आपल्या दोघां सापी-
दारांना बरोबर चलायला खून करून ते आल्याबरोबर गुहेच्या तोंडाजवळ गेल्या आणि तोंडावरचा दगड धोडा बाजूला सरकवून तोंड बाहेर काढून भल्लूकाला म्हणाला-
"अहो, बाम्ही तिघे या अरण्या-
तल्या राजांनी पाहण्यात येताना काय बरी

आली आहे."

चांडाळ भल्लूक म्हणाला-
"अरे, तुम्ही सर्व चोर जाह्ना हे मला माहीत आहे! मी तुम्हांला शोणत्याही प्रकारची हजा करणार नाही. तुम्ही खुशाल बाहेर या

नागमल्ल व त्याच्या साथीदारांनी गुहेच्या तोंडावरचा दगड चांगला बाजूला व्हायला आणि बाहेर निघू लागले तेव्हा ती संधी छापून दुर्मुक्त निसडून जाण्यासाठी चटदिशी बाहेर आला.

चांडाळ भल्लूक त्याला बरापळा धावला. दुर्मुक्त स्वताचा बचाव करण्यासाठी पळून जाण्याच्या जाग लपायला निघाला. परंतु तेथे उपदंड राक्षसाला उभा पाहून काबलत मोठ्याने ओरडला आणि उपदंडाचे पाय धरले.

चांडाळ भल्लूक भयान येऊन म्हणाला-
"जेवटी सांपडलास की रे, भित्त्या!"
तितक्यात उपदंड चांडाळ भल्लूकाला म्हणाला-
"मित्रा! एक क्षणभर थांब! तू मला हे सांग की भल्लूक मांत्रिक तुला जिवंत दुर्मुक्ताचे डोके कापून घेऊन ये म्हणाला की त्याच्या प्रेताचे डोके कापून घेऊन ये म्हणाला?"

त्या प्रस्नाचे उत्तर चांडाळ भल्लूकाला

कडे पाहू लागला. म्हणाला-
"तुला असे म्हणावयाचे आहे का की हा मेला आहे?"

"मेलला नाही, बेशुद्ध पडला आहे! बेशुद्ध असलेल्या माणसाचा शिरच्छेद करणे हे एक महापाप आहे, असे चोरा मोठ्यांचे संवाणे आहे. तेव्हा एक काम करू या. याही उचलून त्या महामांत्रिकाकडे घेऊन जा आणि तेथे त्याचे डोके उडव. तेथे पोचेलयत आला शुद्ध येईल." उपदंड राक्षस म्हणाला.

चांडाळ भल्लूक फूत्कार सोडल्यासारखा रागाने म्हणाला-
"शत्रूला मी खांद्यावर उचलून घेऊन आज म्हणतोस? छे! ते शक्य नाही!"

उपदंडाने एकदा गुहेकडे वळून पाहिले. तेथे नागमल्ल व त्याचे साथीदार पळून जाण्याचा विचार करीत असलेले दिसले. उपदंड आपली दगडी गदा हातात घेऊन म्हणाला-
"काय रे, चोरांनी! पळूनजाण्याचा विचार चालू आहे का तुमचा? तगड्या तोंडून टाकीत लक्षात नसू या. मुकाट्याने डकड या. तो अंगरक्षक कोठे आहे?"

तिघां चोरांच्या अंगाचा थरकाप उडाला. नागमल्ल गुहेत डोकावून पहात म्हणाला-
"तिकडे या राजाचा अंगरक्षकही बेशुद्ध होऊन पडल्यासारखा दिसतो आहे!"



"बेशुद्ध पडल्याचं सांग करतो आहे तो. उपदंड त्याला अभयदान देत आहे असे सांगून बाहेर बोलत." उपदंड म्हणाला. नागमल्ल मोठ्याने हाक मारून म्हणाला-
"अरे अंगरक्षका? ऊह, उपदंड राक्षस तुला अभयदान देतो आहे!"

ते ऐकताच अंगरक्षक लगेच उठून बसला व रांगत गुहेबाहेर येत म्हणाला-
"महाराजांचे डोके उडालं का हो? तो भयंकर चांडाळ भल्लूक निघून गेला वाटतं?"

परंतु नागमल्लचे दोघे साथीदार गुहेत शिरले. एकाने त्याची मान बरली आणि दुसऱ्याने कबरेला हात घालून त्याला गुहेबाहेर ओढत आणले व म्हणाले-
"तम काही नाही

तो पहा तुला राजा उग्रदहाच्या पायावर लोटांगण घालून पडला आहे!"

अंगरक्षक धरधर कांपत उग्रदहाजवळ जाऊन म्हणाला—"अहो! मी या क्षणापासून आपला अंगरक्षक आहे! या चांडाळ मल्लूकाच्या हातातून मला वाचवा!"

उग्रदंड मोठ्याने हसून म्हणाला—"तरमग मला एक अंगरक्षक मिळाला म्हणावयाचा! मी एवढा महाराक्षस आणि माझी ही दहा!" असे म्हणत अंगरक्षकाकडे वळून म्हणाला—"अरे, अंगरक्षका! लगेच माझ्या त्या गुहेत जा आणि आतून एखादे दगडी भांडे घेऊन येऊन पलीकडच्या ओढ्याचे पाणी घेऊन ये. या बेगुळ पडलेल्या तुझ्या राजाला शुद्ध येते का पहावयाचे आहे."

"आमचे महाराज सुद्धीवर आल्या-शिवाय हा चांडाळ मल्लूक त्याचे डोके कापून नेणार नाही तर?" असे म्हणत आश्चर्यचकित होऊन सर्वांकडे पहात उभा राहिला.

डोळी वटारीत म्हणाला—"ए मुली! उग्रदंड म्हणाला त्याचा अर्थ कळला नाही काटत तुला?" तत्क्षण अंगरक्षक धावत उग्रदंडाच्या गुहेत गेला आणि तेथून एक दगडी भांडे घेऊन ओढ्याकडे गेला. ते भांडे भरून तो जाणू लागला, वितर्यात शेजारच्या एका झाडीत सोंड तुटलेला हत्ती उभा होता त्याने अंगरक्षकाला पाहिले आणि मोठ्याने चीकार केला आणि त्याच्या अंगावर धावला.

अंगरक्षक तेथेच ते भांडे टाकून मोठ्याने ओरडत उग्रदंड व इतर लोक होते तिकडे धावत पळत आला व म्हणाला—"चांडाळ मल्लूक महोदया! सोंड तुटलेला हत्ती माझ्या पाठीमागून येतो आहे!"

"ओहो, म्हणजे माझे वाहन याच सांगात आहे, वाटते!" असे म्हणत चांडाळ मल्लूकाने मान वळवून पाहिले तेव्हा हत्ती आपली सोंड वर करून घीकार करीत त्या सर्वांच्या अंगावर धावत आला. (क्रमशः)



आरण्यक

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो आडाजवळ गेला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतले व नेहमीप्रमाणे मीन होऊन स्वर्गलोककडे निघाला. तेव्हा प्रेतसत वसलेला वेढाळ त्याला म्हणाला—"राजा, तू राज्यकारभार सोडून अनावश्यक अंजलात फिरतो आहेस. या उलट एका आरण्यकाने राजनीतीत प्रवेश केला होता. तुला मी त्याची गोष्ट सांगतो, लक्ष देऊन ऐक" असे सांगून वेढाळ गोष्ट सांगू लागला.

चंद्रगिरीचा राजा अमरपालाचे नाव ऐकूनच मोठमोठे प्रतापी राजे भयभक्ति होऊन जात. त्याच्याशी युद्ध करून कधी नगेनाला मग मिळाले नाही. तो भजेय होण्याचे कारण त्याच्या संन्यातली रानटी जातीची तुकडी होती.

रानटी जातीच्या लोकांचे केंद्र चंद्रगिरी-जवळचे दार जंगल होते. त्यांचा एक

नेमणूक सोपी



नायक होता. चंद्रगिरीचे राज्य बळकावण्यासाठी तो व त्याची प्रजा आपले सर्वस्व होम करण्यास नेहमी तयार असत. फंगली जातीच्या लोकांचा नायक व राजा अमरपाल हांचे परस्पररांशे पार मध्य होते. तो दरवर्षी राजाकडे जंगलातील चंदन, व्याघ्रचर्म, सांबरशिग इत्यादी अमूल्य वस्तूंबरोबर जंगली जातीच्या शूर तरुणांना सैन्यात भर्ती होण्यास पाठवीत असे. त्या शूर तरुणांच्या मदतीने अमरपाल राजाने रानटी सैनिकांच्या काही तुकड्या सैनिक शिक्षण देऊन सज्ज केल्या. त्या शूर सैनिक तुकड्यांच्या मदतीने अमरपाल राजाने आपल्या क्षेत्राच्या

वली आणि त्या राज्याकडून दरवर्षी खडणी वसूल करू लागला.

काही वर्षांनी रानटी जातीच्या नायकाचा मुलगा वयात आल्यावर विचार करू लागला की राजा अमरपाल हा आपल्या रानटी जातीचे शोषण करीत आहे. दरवर्षी अमरपाल राजाचे अधिकारी जंगलात जात व जंगलातल्या अमूल्य वस्तूंबरोबर काही रानटी जातीच्या तरुणांना बळजबरीने सैन्यात भर्ती करण्यासाठी भरून घेऊन जात.

आरण्याकाला हे आवहले नाही व त्याने आपला विरोध दर्शविला. तो बापाला म्हणाला—“बाबा! आपण अमरपाल राजाला खडणी देतो आहो, ती कशासाठी? त्यांनी आपल्याची कधी युद्ध करून आपल्याला जिंकले आहे का? आपल्या राज्यातली संपत्ती व तरुणांना नेण्याचा त्यांना काय अधिकार आहे?”

त्यावर आरण्याकचा आप हिमंत करून म्हणाला—“बाळा, राजाकडे जी आपल्या जातीच्या तरुणांची तुकडी आहे ती आपली नाही का? राजाची शक्ती ही तरी शक्ती आपलीच नाही का? राजा आपला असता आपल्याकडे बांकबी नजर टाकण्याची हिमंत कोण करील?”

राजाची शक्ती ती आपली कधी होणे शक्यच नाही. आस्तविक आपली शक्ती तीच राजाची शक्ती आहे. आपण स्वतंत्र नसून राजाचे सामंत आहोत. राजाचे अधिकारी आपल्याकडे खडणी मागायला येतील तेव्हा, जर आपण नकार दिलात तर खरी गोष्ट कळेल.” आरण्याकने आपली बाजू समजावून सांगितली.

ते ऐकल्यावर नायकाने गंभीरपणे विचार केला आणि आपल्या जातीच्या लोकांची सभा घेऊन त्याने जाहीर केले—“बंधुओ! मी आजपासून आपल्या पदाचा त्याग करीत आहे. यापुढे माझा मुलगा आरण्याक तुमचा नायक राहील. तुम्ही सर्वांनी त्याच्या आज्ञेप्रमाणे वागत जा.”

थोड्या दिवसांनी राजाच्या अधिकाऱ्यांनी दरवर्षी प्रमाणे बांबू, चंदनाचे लाकूड, वाघचर्म, हत्ती आणि पंचवीस तरुण यांची मागणी केली.

तेव्हा आरण्याकने अधिकाऱ्यांना स्पष्ट शब्दांत सांगितले—“आम्ही तुम्हांला ही खडणी कां घायची? चंद्रगिरीचा राजा तुमचा आहे, तसा आमचाही आहे. आम्ही स्वतंत्र नागरिक आहो. परंतु आमचे सर्व तरुण तुमच्या सैन्यात भर्ती होतात. म्हणून आमची जात दिवसेंदिवस आत्मरक्षण



करण्यासाठी असवर्षे ठरत आहे. यापुढे हे सर्व आतां वद तुम्ही जाऊन महाराजांना मांगा की आमचे हे लोक त्यांच्या सैन्यात भर्ती झाले आहेत त्यांना परत पाठवावे, जंगलातले सर्व वन्य व संपत्ती ही आमची आमच्या जातीची आहे. राजाला कधी अधिक संकटाला तोंड द्यावे लागले तर त्यांनी आमची मदत अवश्य घ्यावी. कधी राज्यावर संकट आले तर आम्ही आपल्या सर्व शक्तीनिशी राजाच्या मदतीला बाबून येऊ. आम्ही सर्व राजाला मदत करायला सर्वदा सज्ज राहू. मी वचन देतो.”

तेव्हा राजाचे अधिकारी रिकांच्या हाताने परतले. परंतु ह्या दिवशी राजा-



कडून आरण्याकच्या ताबे साकीद आली-
“रानटी मासीचे लोक स्वतंत्र नाहीत. ते
राजा अमरपाल याची प्रजा आहे. साळा-
नादप्रमाणे दोन दिवसांच्या आत जर
जंगलांमळे घन मागणीप्रमाणे हुजूर केले
गेलं नाही, तर राजाच्या सैन्यात रानटी
जातीच्या ज्या तुकड्या आहेत त्यांची कत्तल
केली जाईल, आणि जंगली जातीच्या सर्व
वस्त्रा नेस्तनाबूत केल्या जातील.”

ते फर्मान ऐकून आरण्याकला आश्चर्य
घाटले. त्याने राजहूतांना समजावून
सांगितले-“आम्ही महाराजांचे सामंत
नाही. राजाने आम्हांला युद्धात बिकले
होवू शकतो, पण आपले सामंत होऊ नये!”

त्यानंतर आरण्याक युद्धाला तयार झाला.

जंगलातल्या वस्त्या उध्वस्त करायला
आलेल्या सैनिकात एकही रानटी जातीचा
सैनिक नव्हता. आरण्याकाने आपल्या
जातीच्या लोकांना लपून छपून छापे
भारायला सांगून राजाच्या सैन्याचा घुस्वा
उडविला. कित्येक सैनिक कैद झाले आणि
कित्येक जखमी झाले.

आरण्याकला कैद झालेल्या सैनिकांकडून
कळलं की त्याच्या जातीच्या सर्व सैनिकांना
कैदेत टाकण्यात आले आहे व त्यांना अनेक
हालअपेक्षा सहन कराव्या लागत आहेत.
राजाची ताकीद आली तेव्हा आरण्याकच्या
मनात एक अंधुक शंका होती. तीच
खरी ठरली.

गंमत जशी की त्याच सुमारास काही
लुटेरे एक मेणा घेऊन त्या जंगलातून जात
जमतांना दिसले. तेव्हा लुटेरे व आरण्याकचे
अनुयायी यांची चकमक झाली व त्या
चकमकीत सर्व लुटेरे कैद झाले. त्या
मेण्यात राजाची एकुलती एक राजकन्या
होती आणि लुटेरे खरोखरी लुटेरे नव्हते.
राजाच्या मेण्याने राजकन्येचा वध करण्या-
साठी नेमलेले मारेकरी होते.

आरण्याकाला वाटले की राजा स्वतः
इतका दुष्ट नसावा, त्याच्या मंत्र्यानेच रानटी
जातीवर वध आरंभिला असाला. ही शंका

म्हणाला-“राजकन्येच्या सुरक्षणाची जबाब-
दारी मी घेतो. तुम्ही मलाही खरीदारी
माहिती सांगितलीत त्याबद्दल मी तुम्हाला
मुक्त करीत आहे. नंतर मंत्र्याला राजाची
गादी पाहिले असले तर मी त्याला मदतच
करीन. मी त्याच्या बाजूने राजाशी वेळ
पडल्यास युद्ध करीन. तेव्हा तुम्ही जाऊन
मंत्री महाशयांना एक गुप्त संधी करण्या-
साठी मान्यवादी बोलण्यास पाठवून द्या.”

ते कळताच मंत्री आरण्याकाला भेटायला
जातीने जाला. आरण्याकाने लगेच त्याचा
वध केला व राजकन्येला बरोबर घेऊन
राजाच्या दर्शनाला गेला. राजकन्येचे अप-
हरण व मंत्र्याच्या बघाची बातमी कळल्या-
वर राजा म्हणाला-“मी तुझा आभारी
आहे. तुमच्या जातीच्या मदतीने मी अनेक
युद्ध जिंकली आहेत. तू मला एका कटातून
सोडविलेस. मी कधी तुमच्या जातीला
आपले गुलाम मानले नाही. तुमच्या
वाडिलांशी मज सख्य होते म्हणून त्यांनी
पाठविलेल्या तरुणांना मी आपल्या सैन्यात
भर्ती करून घेत असो. तुमच्या जातीच्या
तरुण सैनिकांना नुसंगत डांबून ठेवल्याची
गोष्ट मला माहीत नव्हती. आपली आपसा-
तली मंत्री कायम रहाची हीच माझी इच्छा
होती. मी तुम्हाला मुक्त करीत आहे. मंत्री



राजधानीत राहिले काय किंवा जंगलात
राहिले काय त्यात मी फरक मानीत नाही.
तुला पाहिले असल्यास तू त्यांना आपल्या
बरोबर घेऊन जा.”

आरण्याक म्हणाला-“नाही महाराज, हे
सैनिक आपल्या सेवेसाठी राजधानीतच
राहतील. त्यांना आपण उत्तम शिक्षण
देऊन शूर सैनिक कराल, ते आम्हांला
मान्यच आहे.” असे सांगून आरण्याक
राजाचा निरोप घेऊन परतला.

शेखर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला-
“राजा, राजाकडून ताकीद आल्यावर
आरण्याकच्या मनात शंका कशी काय

मठकावण्याची इच्छा आहे, हे त्याला कसे काय कळेल? ते कळल्यावर त्यानं मध्याला बोलावून त्याका वम कां करविला? हे सर्व झाल्यावर धारण्यकने त्याच्या इदि- लांच्या काठातले रिवाज कसे काय मान्य केले? या प्रश्नाची उत्तरे माहीत असून ती दिली नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या बोव्याची संभार घकले होऊन तुझ्याच पायांवर लांडू लागतील."

विक्रमादित्य म्हणाला—"काही धंशी झारण्यकाची चुकीची समजूत झाली होती की त्याच्या पित्याने राजाशी अश्रुय केले म्हणून त्याची कुलामी पत्कारली आहे त्याच्या मनात ती अका आवळा कारणही तसेच होते. कारण अंधणीच्या नावे राजाने अधिकारी जंगलातली खपती व तरुणांना धरून घेऊन जात असत. म्हणून त्याने नायक झाल्यावर तो प्रघात बंद केला त्याला मधी खंडणी नित्यनियमित दरवर्षी देणे मुळीच मान्य नव्हते नकार दिल्यावर राजा काय करतो हे पाहून घ्यावे, असाही

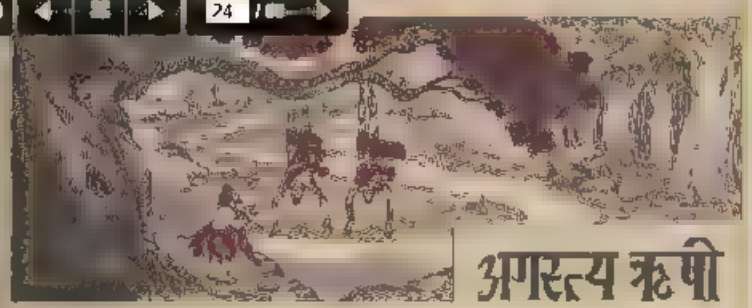


६३ महाराष्ट्र

127

संन्यास देणाने सोकारत न त्या या जातीच्या लोकांना लुरुगात डांबून त्याचा छळ करण्यात येईल या गांफ्तीची त्याला कल्पना देखील नव्हती कारण राजा इतक्या साधर्म्यवादी चुकडीचा अंत करून स्वतःचे नुकसान करून घण्यासाखच होत म्हणून राजाकडून आलेला संदेश राजाचा नमुन आणखी कोणाचा होता ही शंका त्याच्या मनात रुजवली राजकन्येचा अंध करायला निघालेल्या मध्याच्या हस्तकाकडून ती सर्व मध्याचा राव हाता हे दखल त्याला कळत म्हणून त्यानं युक्तीन मध्याला बोलावून घेऊन त्याचा काटा काढला राजासां सेटल्यावर त्याचा आंगुलपणा त्याला कळत म्हणून त्याच्या बापाच्या काठातले सर्व प्रघात चालू ठवण्यास नकार देण्याचे कारण उरले नाही."

अशात हेनं राजाच मौन भंग होताच वेताळ शेंतानंदीकर खंडूय झाला आणि पुन्हा झाडाला जाऊन लांबकळू लागला



अगस्त्य ऋषी

असे सांगिताने की कित्येक पौराणिक पुरुषांचा जन्म घडक्यात किंवा पाश्चात झाला त्यापैकी अगस्त्य व वसिष्ठ ऋषी हे दोघे प्रसिद्ध आहेत अगस्त्य ऋषींनी अतारवय होईपर्यंत विवाह केला नाही एकदा ते रानावनाने हिडत असता त्यांना काही लोक उलटं टागलेले दिसले अगस्त्य मुनीनां त्यांना विचारले. "तुम्ही या रांग- लत्या स्थितीत अश्वीमुखकां वाहतां?"

त म्हणाले—"वामाच्या वशात जन्मलेल्या अगस्त्य नांवाच्या वंशजाने विवाह न करून पुनसत्तीचा मार्गच बंद केला आहे म्हणून वामांला सद्पती मिळणे शक्य नाही, आणि वामाची ही स्थिती सली आहे"

ते आपले पूर्वज संसृत्याचे कळल्यावर विवाह करून त्यांचा उद्धार केला पाहिजे असे अगस्त्य मुनीनी ठरविले आणि विवर्ध राजाकडे जाऊन त्याची दुसरी सोपामुद्रा

हिल्याशी विवाह करण्याची इच्छा प्रगट केली परंतु कंदमूळ व फळे खाऊन राहणाऱ्या मुनाशी अपत्या कन्येचा विवाह करण्यास राजाने अन मानेना परंतु कोणा- भुद्राच विवाह करण्यास तयार झाली.

विवाह झाल्यावर लोपामुद्राने मुनीजवळ सुनम वस्त्रालंकार देण्यास विनंती केली. म्हणून अगस्त्य मुनी घन याचना करण्यास श्रुतपूर्वकडे गेले श्रुतपूर्वजवळ घन नव्हते. तेव्हा दोघे प्रदुनश्च नामक राजाकडे गेले. त्यांच्याजवळही दाग करण्याइतके घन नव्हते तेव्हा तिघे इत्थल नामक राजाकडे गेले.

राजा इत्थल वातापि नामक एका अंधंतीला बकन्याचे रूप देऊन त्याचे मांस घिजवून कसिधी वम्पावतांना वाढव असे. वातापी अतिवि ब्राह्मणाचे पोट फाटून बाहेर येई. अशातहेने इत्थल व वातापि दोघे ब्राह्मणांचा वम करीत.

इन्वेलकड अगस्त्य मुनी व दाघ राजे गंगे त्यांनी इन्वेलत तरुन बकन्याचें मास चाडल अगस्त्य मुने ला इन्वेलचे व गुपित माहीन होणे म्हणून भोजन झाल्यावर अगस्त्य म्हणाला- जीर्ण जोर्ण वातांगि जीर्ण आणि वातांगि जीर्ण झाला इन्वेल प्रगटपण काहीच बालला नाही त्यान वन वडन निर्गम दिला

जसे मांगवान की कावेरी ही अगस्त्य मुनींची बायको होती एका वृद्धदेव अगस्त्य मुनीला म्हणाला कावेर नासक राज्याची मुळगी कावेरी शकराच घडान करून लपवचया करीत आहे तिच्याशी त्यान विवाह करवा अगस्त्यांनी ते मास्य केले आणि कावेरीला आपल्या कमंडलून ठवून घेतले

त्यानतर अगस्त्य विध्य पर्वताला इड देण्यासाठी निघाले त्यांनी आपले कमंडलू शिष्यांच्या हातात दिले. ते कमंडलू घेऊन शिष्य महाद्रीपर्यंत गेले. तेन्हां कावेरी नदीरूपे प्रगट झाली



की त्याने मुपे व बंदीचा मोर घाडून मुनींनी त्याला धांवविण्याचा यत्न केला परन्तु त्याचो प्राघंन विध्य पर्वताला मास्य केले नाही तेव्हा अगस्त्य ऋषींनी विध्य पर्वताला दक्षिणकड जाण्यासाठी मार्ग देण्यास आज्ञा केली विध्य पर्वत त्यावेळी वाकला तेव्हा अगस्त्यांनी त्याला पग्न यईपर्यंत तसाच आणवा रहायला सांगितले परन्तु अगस्त्य ऋषी दक्षिणत गेल ते परतले नाहीत

अशीही एक आख्यायिका आहे की अगस्त्य मुनींनी समुद्राला प्राशन केल हान त्याची कथा अशी कालकैय नावाचा एक राक्षस मुनींना वास देत असे त्याचा सहारा करणे देवांनादेखील शक्य झाले नाही कारण कालकैय समुद्रात लपून राही म्हणून देवांना मदत करण्याच्या हेतूक अगस्त्यांनी समुद्र पिऊन अटविला तेव्हा कालकैय मगट झाला, त्याचा देवांनी वध केला

स्वतःची पाळी

एका गावां बीक नावाचा एक लक्ष भुवक हाभा त्याच वरील तळने वा आपल्या आईचे काही एक ऐकत नसे उद्यावरगु निघाला त्याने नान करून घेतले परन्तु कामधुंन काढ करीत नसे त्याने लारीचा प्रदाव पुक केला त्याच्या बायकोला व अवडने नाही तने पुकळ मसवावून मागून घे दिले परन्तु निघार बायल्याकड हा दल्ले करी

एकदा बोल कोडनरी चोरी करायचा गेला आणि तीन देवूचे वी परतला तेन्हां त्याने घरात जा मास पुर्वी बसून आपून उक्ता होता व नाहीसा झालेला बायकोला विचारले तेन्हां कळले वादन्य दिवस व कधी व ८ वात निघने आणि त्यांनी सवे भाडून उक्ताव नेने

वास्तव गग झाला आणि बापेटही वाटत तो बायकोला वाड्यात आण ते बाजला तेन्हा त्याची बायका म्हणाली तुम्ही थकून सापवला यत्न कोर्ण बायका त्याचे पुढील एका वाईट भाटने आणि विचार कर को ज्ञानां म्हणून बसून सार पैमे जादून तेच तुम्ही वाचनेत तर त्याला कितें वापेट वाटत ?

त्या दिवसापासून त्यान कातला खाटा लागला की चोरी करण्याचे नाही बायकोने गंवारच्या घरा ठववला यवे मान आणत तबयला वसावले की निदान या पुढ नरी म्हणून करून यत्न व तबवई करण्याचे न वः





बरे व वाईर

श्रीपूर येथे शंकरराव नावाचे एक गृहस्थ रत्नात त्यांनी पापपुण्याचा विचार न करता खूप पैस मिळविले त्यांना पन्नासावें वर्षे लागले तेव्हा त्यांच्या पत्नी वारल्या त्यांना मूलवाढ नव्हत त्यांनी वरकाभासाठी राजू नावाच्या एका तरुण मुलाचा नोकर ठेवला होते

राजूची ओळख सरला नावाच्या एका तरुण मुलीशी झाली सरला दिसायला सुंदर होती. श्रीपूरच्या आठवडावाच्या बाजाराच्या दिवशी ती दोघ भेटत

एकदा शंकरराव राजूबरोबर स्वतः आठवडावाच्या बाजाराचा निघाले तेथे राजूला सरला भेटली आणि दोघ बराच वेळ परस्परांशी बोलत उभी राहिली शंकररावांनी राजूला बोलावून विचारले— "कोण रे मुलगी ती? तुम्हां दोघांची बरीच ओळख दिवते?"

राजू म्हणाला— मालक ती हिमंतपूरची गृहणी आहे तिच्या वडिलांचे नाव रंगराव आहे

सरलाला पाहिले तेव्हापासून वकर रावाच्या मनाने कालवाकालवे सुरू झाले तिथ्याशी लग्न करून घेऊन पुन्हा संसार धाटायला काय हरकत आहे? ना विचार मनात येतांच त्यांनी रंगरावांकडे निघून पाठविला. रंगरावांनी विचार केला, मुलगा श्रीमताच्या घरी दडली तर आपल्याला चार घात सुखाचे खातां येतील त्यांनी मुलीची दृष्टा नसूनही शंकररावांना हाकार दिले व लग्नाच्या खर्चासाठी म्हणून एक मोठी रक्कम मागून घेऊन लग्नाचा मुहूर्त ठरवून टाकला

ते फळत्यावर अर्धतिच राजू हातासाला त्याला काय करावे, सुचना परतु त्याचे पोवे हिफमती मित्र रामू व सोमू

पूरलाच रहात. ते याकोगावी हिडून सोंग करून आपली उपजीविका करीत. त्यांना राजूने त्याच्यावर बालेला प्रसंग वर्णन करून सांगितल्याबरोबर त्यांनी त्याला मदत करण्याचे वचन दिले.

मुहूर्त ठरला होता, त्याच्या जादल्या दिवशी शंकरराव राजूला बरोबर घेऊन हिमंतपूरला आले आणि गावातल्या शाळेत उतरले

त्या दिवशीच त्या गावी एका श्रीमताच्या घरी त्याचे म्हणतारी आजी वारली होती सर्वे गावकरी फार दुःखी होते म्हणून वकर रावाच्या लग्नाला मांडता बोलायला रामू व सोमूला चांगली संधी मिळाली

मध्यरात्रीच्या सुमारास रामू घमराजाचे व सोमू घमटूताचे सोंग करून निघाले. रामू एका रेड्यावर बसून निघाला. दोघे शाळेच्या बाजूनेच निघाले. झाडेसमोर देहयाला उभा करून घमराज खदखदा होऊन म्हणाला— "काय रे, प्रलंकमुष्टी! या म्हणतारीचे काळीज किती टणक आहे रे! सोम्या पाघाल सापडली आहे, तरी पहा, कशी उदचा मारते आहे!"

होय महाराज! आपण आलाच, वर झाले नाहीतर तिचे प्राण आपल्या घत-पाघाल अडकवून तिला घेऊन जाण पळा जमले नसते" घमटूत म्हणाला

त्याचे न झोळण एकून शंकरराव चकित झाले त्यांनी खिडकी उघडून बाहेर पाहिले



आणि यमराजाला स्वतः व यमदूताला पाहून त्यांची जोबरीच बळकी

यमराजाः शंकररावाकडे पाहिले व यमदूताला म्हणाला अरे हा तर श्रीगुरुच शंकरराव दिसता आहे याचे आवृण्व बघ एक आठवडाभर उरले आहे त्याला ठीक वेळवर जाऊन उचलून त्यायला विमळ नकाश

“हो, मालक!” यमदूत म्हणाला त्यानंतर दोघे पुढे मिथुन गेले व काळोखात दिसेनास झाले

“पाच सभाषण एकूण शंकररावाच्या तोंडावाट शब्द उमटतना झाला कापया आवाजस्त खजूला म्हणाले- एकलंस का रे त्या दाघांच डालण? खरोखच का रे हे गप व यमदूत होते”

“काय म्हणालास मालक? यमदूत आणि यमराज? भला नाही दिसाव, बुवा!” राजू बाखर्बचकिल होऊन म्हणाला

त्यानंतर शंकररावांची भोग झडाली गजभर तळमळत पडून राहिले यमराज



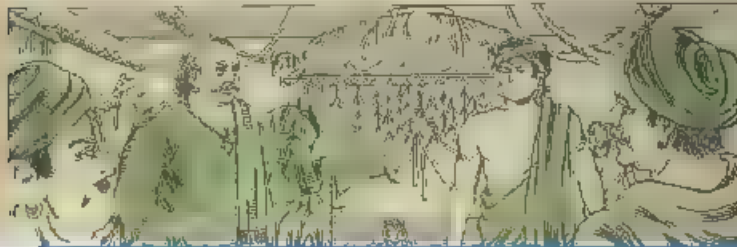
दिसले नाहीत याचा अर्थ काय कर असल? एका आठवड्यात मरण यणार आपल्याला? मग हवे कशाला हे करन? एका भोळ्या मुलीच आवृण्व बायां कां चालवाय?

‘शंकरराव दुसऱ्या दिवशी बोहोल्यावर उभे राहिले नाहीत त्यांनी रंगरावाला सांगितल की मुलीच लग्न राजूशी लावून द्यावे

हो काय थडा आरंभली आहे मालक” मी आपल्या मुलीचे लग्न एका फाटक्या भिकाऱ्याली लावून देऊ म्हणतां! राग रावातों रागान विचारल

“राजू फाटका भिकारी कसा काय? तो माझ्या सव इस्टेटाचा वारस आहे मी आपली सव इस्टेट त्याच्या मागी लहून देत आहे शंकरराव म्हणाल

त्यानंतर सरलाचे लग्न राजूशी झाले शंकरराव यमदूताची वाट पहात राहिल परंतु त्यांच प्राण उचलून त्यायला यमदूत आनच नाहीत



व्यवहारी वाणी

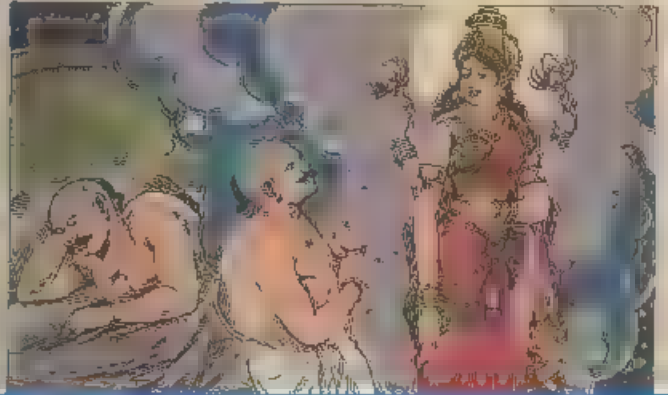
सोनुभेट एक दुष्टार वाणी होता ती दररोज जन्मीची पूजा करी लक्ष्मीचा मंगळ्यावर धनुष्य होता एकादा लक्ष्मीचा सोनुभेटवर कां कोणास ठाऊक धाऊ गये आना तिते स्वप्नात सोनुभेटवा रवीन देऊन मागितले की तिते त्याचे घर सोईन जायचे ठरविले आहे

होनुभेटने तिते पाय धरवे व म्हणाला अशी संधीचन जाऊ भकोल माने मी तुम्ही महापूजा करावी म्हणत आहे त्हां निशान ती पूजा हाईपर्यंत तरी रहा

“हो! तुम्ही महापूजा अविषयत मी कोडे करणार नाही, सक्षीने महापूजेच्या मोभाते वाणी म्हणातर ते पाय केले

मग काय? वाण्यात दुसऱ्या दिवसापासून रोवची साक्षी पूजा करणेमुद्धा मोडत. कित्येक दिवस वाटवे लक्ष्मी घरापती वाण्याला स्वप्नात दर्शन देऊन म्हणावी काय रे तु महापूजा कंहां करणार जाहेस मी राजव दुसऱ्या घरातून पाय कावते

मागे नू कवन दिले आहेत की महापूजा सगेपर्यंत कोठे जाणार नाहीस म्हणून “वाण्याने आठवण केलन दिसी लक्ष्मीत ठाऊक होते की जन्मात अशी महापूजा करणार नाही म्हणून म्हणावी ‘तरेवण साधो पूजा तरी करीत रहा’” असे हाणून ती अनर्घान पावली,



बोळू

एका गावी बडू व खडू गावाचे शिष्य मजूर रहाता असत. त्यांना खर्च वाढू म्हणून हान मारीत. एकदा बडूने गावच्या पाटभाला घटून विचारले 'काय हो मला सर्व बोळू म्हणतात खरेच का ही हो बोळू आहे ?'

मा तुला एक प्रश्न विचारतो त्याचे उत्तर दे. कायका कुटुंबात पारजण आहेत. एक माझा बायका, दुसरा माझ्या मुलगा आणि तिसरी माझी मुलगी. चवथी व्यक्ती कोण असेल सांग पाहू ?' पाटभाले विचारले.

'मुक्ती सांगितलेत तर ना मला कळणार !' बडू म्हणाला.

अरे बोळया ! चवथी माणूस हो !' पाटील म्हणाला.

त्यानंतर बडूने विचार केला की खडूला टोच प्रश्न विचारून पहावा. त्याने खडूला विचारले—'काय दे, खडू ?' ही तुला एक प्रश्न विचारतो. त्याचे उत्तर दे. कायका कुटुंबात पार जण आहेत. एक माझा बायका, दुसरा माझा मुलगा आणि तिसरी माझी मुलगी ! आता चवथी व्यक्ती कोण बरे असली ?'

'जरे, तुच !' खडू म्हणाला.

अरे खडूया ! चवथी व्यक्ती म्हणल्या गावाचे पाटील-माही का ?' बडूने खडूला बोळू समजून विचारले.



बली व वामन

बल्हाणाचा नातू बली हा फार शूर व पराक्रमी होता. त्याने भूलोक जिंकून पृथ्वती ही पदवी प्राप्त केली. तरी त्याचे समाधान झाले नाही.

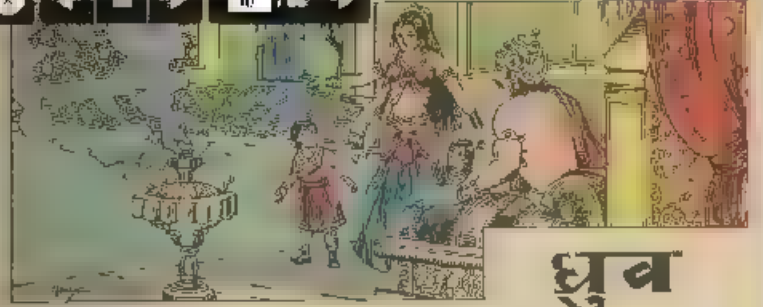
म्हणून त्याने स्वर्गावर स्वारी केली. त्याच्या समोर देवांचा तिकाना मागेना. त्याच्या समोर दोनच मार्ग भोकले होते. एक होला बलीने दाम्नाला मान्य करणे व दुसरा स्वर्ग सोडून निघून जाणे.



देव कोणताही निर्णय करू शकत नाहीत. त्यांनी विष्णूच्या दर्शनाला जाऊन त्याच्यावर बोलल्या प्रसंगाचे वर्णन केले. बली जसा पराक्रमी होता तसा तो दाम्नाच्या व शीर शायक्याही होता. विष्णूला ही गोष्ट माहीत होती. म्हणून बलीला विकण्यासाठी विष्णूने तिराह्तीच ठरवली होती.



बसंत तीन पावले जमीन दान केली
तेव्हा वामनाने एका पावलाचे ध्वज
पुष्पी व दृष्ट्या पावसाने सवें जलाना
व्यापून ठाकले



ध्रुव

ते पाहून बली बसित आला वायनात
इलीला विचारले की तिसरे पाऊल
कोठे ठेवू ? तेव्हा बलीने वायनाच्या
हाथ्याकडे संकेत केला तसेच वायनाने
बलीच्या यस्तकावर पाऊल ठेवून
त्याला पाताळात पाठवून दिले अशा
रुहेने एका गिहुषाच्या हाती बलीचा
पराभव झाला



बलीची पत्नी विद्यावती हिने वायनाचा
विजयी केली की त्याने बलीच्या
वायनात जलना अन्वय करून गेव
तेव्हा विष्णू धृष्टाता की बलीची
आत्मा कशी प्रग हातात नाही व मी
खून हातावर पाहून टेईन

पहिला यम स्वायम् याला त्याची पत्नी
अतना हिच्या पोटी उत्तानपाद नावाचा
मुलगा झाला त्याला दोन बायका होत्या
योळी राणी सुनीता हिच्या मुलाचे नाव
ध्रुव होते दुसरी राणी मूर्खी हिच्या
मुलाचे नाव उत्तम होते

राकटा राणी सुषी ही उत्तानपाद
राजाची लाडकी होती म्हणून मूर्खी जे
करी ते प्रत्येक काम बरं जमो की वाईट,
त्याला मान्य असे

एकदा ध्रुव लाडिकपणान आपल्या
बापाच्या मांडीवर जाऊन बसला ते
पाहून मूर्खी त्याला मनापून म्हणाली—
तुला आपल्या बाबांच्या मांडीवर
बसण्याचा हक्क नाही तर अधिकार फक्त
माझा मुलगा उत्तम यालाच आहे तुला
जर आपल्या बडिलांच्या मांडीवर बसायचेच
होते तर तू माझ्या पोटी जन्म घेतला

पाहिजे होतास! आता या जन्मी ते शक्य
नाही ऊठ, चालता हो!' असे म्हणत
सुषीने ध्रुवाला उत्तानपादाच्या मांडीवरून
खाली ओढले

तो अन्याय पाहूनही उत्तानपादने मूर्खीला
डोळ बटाऊनही पाहिल नाही तो काहीच
बोलला नाही राम राहिला

ध्रुवाला ती मोष्ट अपमानाची वाटली
त्याला आपल्या सायब आईचा राग आला
त्याने आपल्या आईकड जाऊन सावय
आईने केलेल्या अपमानाची मोष्ट सावितली,
परंतु तिचा तिच्या सनतीच्या विरुद्ध
पतीला एका शब्दानेही सांगण्याची हिंमत
आली नाही

ध्रुवाला कळले की विरवाच्या घरात
त्याला स्वाभिमानाने राहणे शक्य नाही
म्हणून तो आपल्या आईचा निरोप घेऊन
सपत्न्या करण्यासाठी जंगलत निघून गेला

तुम्हे तो सप्तर्षीना भेटला व तपस्वर्या कधी करावयाची हे त्याने विचारून घेतले. सप्तर्षींनी बुधवित्याप्रमाणे त्याने विष्णूचे ध्यान करून तपस्वर्या सुरू केली. विष्णूने त्याच्या तपस्वर्येवर प्रसन्न होऊन त्याला अनेक वर दिले.

उत्तानपादाला कळले की त्याचा मुलगा ध्रुव विष्णूला प्रसन्न करून व त्याच्याकडून अनेक वर मिळवून परतला आहे. तेव्हा तो त्याला प्रेमाने भेटला व त्याने त्याचा राज्याभिषेक केला आणि स्वतः तपस्वर्या करण्यासाठी वान प्रस्थाभ्रमात प्रवेश केला. अशातूनही ध्रुव पित्याच्या मागील वारस मान्य झाला.

ध्रुवनं अनेक लक्ष्मी केली व त्याला अनेक पुत्र झाले त्याने आपल्या पित्याचा वंश वाढविला.

ध्रुवच्या राष्ट्रात धन्या नावाची एक राणी होती तिच्या पोटी बसलेल्या राजपुत्राने नाव मिष्ट असे होते. दुबरी राणी शिशुमार राजाची मुलगी घामी ही होती.

मालं वायुपुत्री हला सुद्धा ध्रुवाचा एक राणी होती तिच्या पोटी उत्कल असेला शशुना नामक एका राणीच्या पोटी ध्रुवाला भण्ड व दिल्ली नावाचे दोन मुलगे झाले. या सर्वां व्यतिरिक्त ध्रुवाला आणखी एक विचित्र बायका होती ती म्हणजे त्याची सावली तिला राजाने नारी हाण्यास आज्ञा केली निरन नारी रूप घेऊन ध्रुवाशी विवाह केला आणि ध्रुवाला तिच्या पोटी पांच मुल झाली.

असंही सांगतात की ध्रुव पूर्वजन्मी एक ब्राह्मण होता त्यावेळी त्याची एका राजाशी मैत्री होती म्हणून राज्य करण्याची इच्छा त्याच्या मनात फार होती म्हणून तो या जन्मी सवित्र कुळात जन्मला आणि राज्य करू लागला.

त्यानंतर विष्णूच्या अनुग्रहाने तो ध्रुव नक्षत्र झाला. ध्रुव याचा वर्षे स्थिर व हलकारा अबाधही उत्तर दिशेला ध्रुवाने दर्शन आपल्याला घडले आहे.

प्रश्नातली गोम

शिवायगेंच्या राजाच्या दरबारात एका विद्यासागर नावाच्या एका विद्वान पंडिताने प्रवेश करून आल्यान केली की कोणी पंडित त्याला शिकेल तर तो आपले स्वर्णकंकण काढून त्याचा दान्य देईन परंतु सर्व दरबारी पंडितांनी त्याच्या समोर हात माननी तरी दरबारी धाडस करून म्हणाला: पंडितवर्ये मी आपल्याला पांच प्रश्न विचारतो त्याची उत्तर तुम्ही कुणीची काही बरोबर उत्तर दिलेत तर तुम्ही हारलात व मी विक्तो भरो होईन.

विद्यासागरांनी तो अट माग्य केली व उत्तरे द्यायना तयार झाले 'तुम्ही परदेशी आहात का?' या प्रश्नाचे उत्तर 'नाही मी येथलाच रहिवासी आहे, असे पंडितवर्गाने किंम 'तुम्ही धार्मिक स्वदेशीय आहात तर?' पंडितवर्ग म्हणाले होय " आपल्याचवड स्वयंकंकण आहो ना?" विचारला "नाही!" उत्तर दिले 'आपल्या राजाचे नाव महीपात आहे ना?' उत्तर "नाही"

तेव्हा विद्वकाने काहीतरी बिसरल्याचा अजिनाथ करून विचारले-'आतांयंत को विक्तो घऊ विचारले!" विद्यासागर म्हणाले-"आर! पंडितां विचारत?"

माझ्या शकल्या प्रश्नाचे बरोबर उत्तर देऊन हारलात! विद्वक म्हणाला





पंचवलेली लिंबे

चिन्न देशातल्या 'पेकिंग' शहरात घडलेली ही गोष्ट आहे. चिन्न नावाचा एक शिंपी होता. त्याचा बाप व आजो मुद्धा शिंप्याचा धंद्यावरून होते. असाच चिन्नचा बाप वारंवार शेव्हा त्याने मुलासाठी मागे फक्त एकच मशीन ठेवले होते. चिन्न आपल्या कामात हुशार होता. त्याच्या पोपासारखाच तो आपल्या गिन्हाइकांना खूप ठेवी. त्याने लोकरच जबर तेवढे पैसे जमवून आणखी चार मशीने विकत घेतली आणि आणखी चार जणांना अजाला लावले.

परंतु चिन्नच्या भरभराटीबरोबर त्याच गावात शिवणकाम करून उदरनिर्वाह करणाऱ्या इतर जणांच्या पोटावर पाय आला. परंतु ते इतकेच त्याबद्दल जबाबदार होते ते कधी शेवटवर कपडे शिवून देत नसत म्हणून त्याचे गिन्हाइक चिन्नकडे

कपडे शिवायला टाकू लागले. चिन्न त्यांना खूप ठेवी. अशातच ते इतर दुकान असलेल्या

चिन्नकडे त्यांचा धडा बसला. त्या सर्वांनी याचा सर्वनाश करण्यासाठी एक योजना सोडली. त्यांच्यापैकी वारा नावाचा एक शिंपी होता. त्याने चिन्नवर मंड टाकून त्याचा सर्वनाश करण्याचा सल्ला दिला. त्यावेळी सर्व गिन्हाइकांना इतर शिंप्याकडे जावेच लागले. असा विचार करून एका भूतवेष्टाकडे गेले. परंतु भूतवेष्ट्याच्या दाराच्या कुलूप लावलेले दिसले. कारण तो कोठेतरी परततो निघून गेला होता. म्हणून सर्व शिंपी निराश झालेले परतले.

दुसऱ्या दिवशी वाराच्या दुकानात एक भूतवेष्टासारखा माणूस आला. त्याने विचारले- "काल कोणी माझ्या गुरूकडे चौकशीसाठी येण्याचे एकत्रापरून मी

परतून कोणत्या तरी मानवरच भूत उतरवायला गेल होते. म्हणून धरून दवळून बरं तर मागे काय काम होते? त्या माणसाला पाहून व त्याचा वेष पाहून वांगला तो भूतवेष्टाच अगत्याची माफी झाली. वाराने सर्व गोष्टी लाला समजावून समजविल्या.

तेव्हा भूतवेष्ट्याच्या शिष्याने विचारले- परंतु भूताला दालकायच म्हणजे पाडा करून खर्च होणार तुम्ही तेवढा खर्च करायला तयार आहात का?"

"आम्ही" मग पळून दहाजण आहो. मी सर्व हादेल मी आपसात वाटून घेऊ व म म्हणाला.

मी तुम्हांला एक लिंबू मंत्रवून ठेवून ते काढून त्यात एक मोत्याची सोहोर ठेवून ती चिन्नच्या दुकानात ठेवा. तेव्हा तुमची पीडा टळेल. असे समजून भूतवेष्ट्याच्या शिष्याने वगळून हातात एक लिंबू मंत्रवून ठेवले.

वाराच्या जवळ संध्याच साण नव्हत. तरी त्याने त्याच्या जवळ जी थोडी कार चीजबस्तु होती ती विकून एक मोत्याचे गण आणून ते लिंबूच्या घान खुपसून भरले आणि चिन्नच्या दुकानात गेला. त्याला बालण्यात गुंतवून त्याच्या गवरे-



आड त्याने ते लिंबू हळूच एकाच पायी ठेवून दिले आणि बरी परतला.

मध्यतरी भूतवेष्ट्याच्या शिष्य इतर शिंप्याकडे गेला व त्यांना देखील एकेक लिंबू देत गेला. त्यांना देखील त्याने एक मोत्याचे नाणे जिवात ठेवून चिन्नच्या दुकानात ठेवायला सांगितले. सर्वांनी तसे केले.

दिवसामागून दिवस गेले. परंतु चिन्नचा सर्वनाश होण्याएवढी त्याच्या खांसात बरकतच होत गेली. त्याने आणखी दहा मशीने विकत घेऊन घंदा वाढविला.

ते पाहून सर्व शिंपी दहाश झाले. त्यांनी भूतवेष्ट्याला भेटून विचारले- "काय हो, तुमचा शिष्य राहातो कोठे?"

गृहवेद्यान चर्किन होऊन विचारण
“माझा शिष्य? काणी नाही बुधा? मी
एकटाच हा धंदा करतो.”

वांग चुपकळपास पळला. सध्यांतरी
चिगने आपल्या पेटेल्या सर्व शिष्यांना
आपल तवोत दुकान पहायला निमज्जन
दिल त्याला वक्त होण्याचे कारण
कळावे म्हणून सर्व शिपी दुकानात गेले
चिगने सध्यांना मोठी मेजवानी दिली

वांग स्वतःच खावळ ककला नाही
त्यान विचारले—“शिपा चिग! तुझ्याकडे
इतके पैसे एकाएकी कोठून आले रे?”

“कोणत्या तरी भाव्य देखतेने माझ्या
दुकानात दहा शिबे व त्यात एकेक सोन्याचे
नाण आणून ठेवले. मी लिंबाचे सरबत
कसत प्याली व माझी तय्यत जास्तच
सुधारली सोन्याची नाणी सर्व कसून मी
दहा मशीने विकत घेतली. चिग म्हणाला

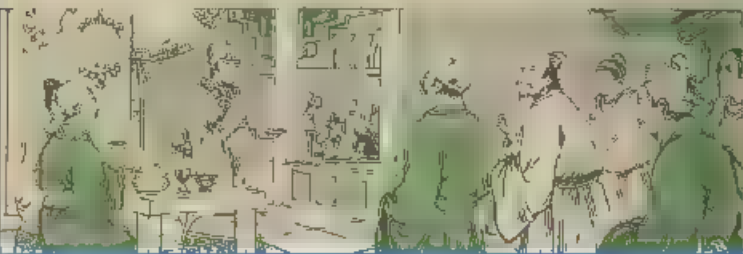
सर्व शिपी रडक्या आवाजात म्हणाले—
ती सोन्याची नाणी आमचोच जागृत
आम्ही तुझ दिवाळ निघावे म्हणून भूत

वै प्रत्येक शिक्षान सोचि व न,ण ह्याचर हें
आपापल सर्वस्व विकून एकेक सोन्याचे नाण
विकत घेतल तुझ दिवाळ काढविण्यासाठी
स्वतःचे काळज चिग हसून म्हणाला—

अस्म हाण? ते झाला माहोत नेव्हते
तेव्हा सर्व शिपी रडू लागल चिगने
न्यानी समजून घाबली सो विकत
घेतलल्या रव्या मशिनावर काम करायला
मला दहा शिपी हवे आहेत तुम्ही आठान
वर मला आजदच हॉर्डल तुम्ही गंवद
काम कराल तेचकी मजुरी तुम्हांला मिळाल

त्यानतर सर्व शिपी त्यांच्याकड नाचरी
कम लागल

उवा दिवशी भव शिष्यांनी मिळून
चिगचा सवनास काण्ठासाठी कट कला
त्या दिवशी चिगने आड ३ ता राहून सर्व
एकल होत भूतवैद्याचें सांग कसून ताच
मर्वाचळ गयल हुता आणि त्यांचा कट
कसवायला ताच कारण जाला हाता परत
त्यान तो गोष्ट आयुष्यभर गुप्तच ठेवली



लग्न—देवळात की घरी?

गोविंदरावांच्या जेवटच्या मुलीचे लग्न ठरले. सर्वांच्या भवे ते लग्न देवळात व्हावे
अस हाण परंतु कोणत्या देवळात व्हावे याविषयी एकमत होत नव्हते. गोविंदरावांचे
म्हणजे हात का गावतल्या बाळाजींच्या देवळातच हा लग्न समारंभ करणे बरोबर होईल
त्यांचा मठा मुन्या भास्कीचा भक्त होता. भास्कीच्या देवळात हा लग्नसंग्रह करणे उचित
होईल असे मत मांडले होते. गोविंदरावांच्या मोठ्या मुलीने सर्व दंडांच्या बांधी ज्याचे
नामस्मरण करावे लागले त्या गणेशाच्या देवळातच लग्नाच्या वेत ठेवण्याचा सल्ला दिला

हा वादविवाद ऐकून तब या मुलीने सल्ला दिला की लग्नाचा मुहूर्त पुढेशींनी ठरविता
आहे तर यांच्या संसर्गाप्रभावे लग्न कोठे करावे हे ठरविणे बरोबर होईल

सर्वांच मत ऐकून घेतल्यावर गृहणी म्हणाले—“कोणत्याही देवळात लग्न ठेवणे उचित
नसते. बालाजीवर दीन बायका आहेत, तर भास्की ब्रह्मचारीच आहे. ब्रह्मचारीच्या बाबतीत
दुमत आहे. कोणी त्यांना ब्रह्मचारी मानतात तर काही लोकांच्या भले श्वासा देत
बायका आहेत. राम हा सर्वात चांगला आहे, परंतु तुम्हाला माहीतच आहे की त्याच्या
पत्नी त्याच्याशी लग्न केल्याची फळे आयुष्यभर कधी बाळाची लागली ती! म्हणून
सर्वांच लग्न करणे शुभ होईल





थोरांजे थोरपण

विशाल वैशाखा रूपवर नामक गावो म्हणे संगीत शास्त्राचे तज्ज्ञ मोठमोठे कवी, नट, चित्रकार व धितवशास्त्र पारंगत जसे थोरपुरुष रहात असत ते आपली सर्व मिळकत लाकासाठी खर्च करीत

विशाल देशाचा राजा विजयसेन याने ही गोष्ट ऐकून त्या गावाी सर्वात थोरपुरुष कोण आहे याची माहिती काढून आणण्यासाठी आपला भजो, सेनापती, पुरोहित, खजिनदार आणि राजधानीतल्या काही प्रमुख नागरिकांना पाठविले परंतु काणीच सर्वात थोरपुरुष कोण बाहे, हे सांगू शकला नाही

त्याच सुमारास चिरंजीवी नावाचा एक थोर मान्ने पुरुष विशाल देशात आला राजाने चिरंजीवीला आपल्या राजवाड्यात बोलावून त्याच्यासमोर तसेच प्रश्न ठेवला

चिरंजीवीने रूपवर गावात सर्व नागरिकांत थोरपुरुष कोण या गोष्टीची थोरपणी

कळून घेण्याचे मान्य केले व निघाला गावाच्या वेशीवरच चिरंजीवीला माधव नावाची एक व्यक्ती भेटली त्याने विचारले- "तुम्ही आमच्या गावात सर्वात थोर व्यक्ती कोण, याचा शोध लावायला आला आहा का? मी थोर व्यक्ती दाखवीन परंतु प्रत्येक थोर व्यक्तीमागे मला तुम्ही एक सोप्याची मोहारा दिली पाहिजे मान्य असणे तर माझ्याबरोबर चला

गयाच्या गाईचे चिरंजीवीला माधवच्या या अटी विषयी पूर्वीच कळले होते म्हणून त्याला आश्चर्य वाटले नाही माधवने पहिल्याच दिवशी चिरंजीवीची साठ थोर व्यक्तींची ओळख करून दिली आणि त्याच मोहारा मिळविल्या

चिरंजीवीने ज्या ज्या थोर पुरुषांची ओळख करून घेतली त्या त्या व्यक्तीने स्वतःच सांगितले की देशातल्या जवळ

पाडून त्यांनी त्याला कांता शक्य ती सर्व मदत केली होती

त्येनेतर माधव म्हणाला- तुम्हांला उद्या मी वाणखो काही जणांची ओळख करून देईन "

तेव्हा चिरंजीवी म्हणाला- इतक्या व्यक्तींच्या गावान त्यांची नुसती ओळख थोर करून देण्यासाठी एक मोहोर घेणान्या तुमच्या सारख्यांना पाहूनही मला थोडे जायचर्यच वाटले !"

ते एकूण माधवने सवें माहारा परत केल्या व म्हणाला- 'सला वाटले हात की तुम्ही ह्या माहारा राजीखुशोन देता आहात तुम्हाला त्याबद्दल वाईट वाटत असले तर मला या पैशाची गरज नाही '

चिरंजीव चकित होऊन म्हणाला- हेदेखील विचित्रच ! परंतु तुम्हांला इतका भनलोभ का हे मला कळत नाही ?

"ते तुम्हाला काय कायचे? मी खरं खरं काय ते सांगितले तर तुम्ही ती समस्या सोडवू शकाल का? ' माधवने विचारले

"हो मी सोडवू शकेन ! चिरंजीवीने म्हणाला,

'तरमग, जला माझ्याबरोबर !' असे सांगून माधव चिरंजीवीला गावाबाहेरच्या



असलेल्याची दु स्थिती त्याने चिरंजीवीला दाखविली

'हे लोक कोण? चिरंजीवीने माधवला विचारले

माधव सांगू लागला- पंचवीस वर्षांपासून हे गांव वाळीत राकल्या सारखं आहे त्यावेळी एक भत्यासी आमच्या गावान आले गावकऱ्यांनी त्यांचा अपमान केला म्हणून त्या संन्याशियाने त्यांना द्याप चिंता की त्यांना निकुष्ट जीवन घालवावे लागेल व त्यांना जो कोणी मदत करील त्याचा सर्वनाश होईल म्हणून गावकरी घाबरून त्या संन्याशाच्या पाया पडले व

मुटका मिळण्याचा मार्गही सांगून ना' तेन्हां सन्यासी म्हणाला—'जर कोणी आपले गांव न सोडतो या गावांतील प्रत्येक व्यक्तीमागे मला एक हजार सुवर्णमुद्रा देईल तर या गावातल्या लोकांचा पुन्हा सुखी जीवन भालविण्यास संधी मिळेल' आतां तुम्हीच सांगा, या सर्व गावांचा उद्धार करायला किती सुवर्णमुद्रा मिळवाव्या लागतील?"

'परंतु यांचा उद्धार केल्यावर तुम्हा सर्वनाश होईल. हे तुला माहीत नाही का?' चिरंजीवीन विचारले

"म्हणूनच तर मी लज्ज केले नाही रात्री कोठेतरी झाडाखाली पडून राहतो माझा सर्वनाश व्हायला माझ्याजवळ आहेच काय? मी आजपर्यंत जी मिळकत झाली तिच्यामुळे पांच वर्णांचा उद्धार करू शकलो आणली किती जणांना सुखी जीवनाचा लाभ मी देऊ शकेन, हे पहावयाचे!"

साधन म्हणाला

त्यानंतर चिरंजीवी विजयसेन राजाकड गेला आणि तो बरे प्रत्यक्ष पाहून बघावो ते

22 P0150888

127

X

46

127

X

46

127

X

46

127

X

46

127

X

46

127

X

46

127

X

जिदम्या घुनाई अशक्यपती आहे तेवढे पाठवून द्यावे माझ्या सन त्या गावात सर्वांत थोर व्यक्ती तोच आहे

"तो दीनदरिद्र लोकांना मदत करतो म्हणून ना सर्वांत थोर आहे का? राजाने विचारले

"नाहो थार पुढेचाले धांपण निराळच असते, जो आपली धोंगडी आपल्या नोडाने सागत नाही व दुसऱ्याकडो नी कळते तोच खरा थार पुरुष साधव सर्व गावातल्या थोर व्यक्तींचा परिचय करून देऊन एका उदात्त कार्यासाठी अविरत श्रम करीत आहे, परंतु त्याच धांपण आळखू न शकणारे गांवकरी आपली किती गुपीत असेल तरी माघवळून थोर कसे काय हाऊ शकतील? चिरंजीवीन समजावून सांगितले

चिरंजीवी ज म्हणाला ते राजाला पटले व त्याच्या सल्ल्याप्रमाणे राजाने आपल्या कर्तव्याचे पालन केले



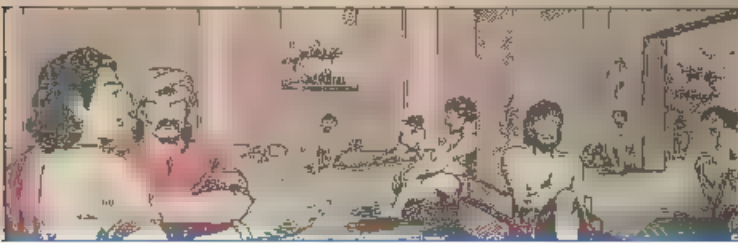
असभ्य कोण

फार प्राचीन काळी इजिप्त देशावर मेहेर नामक एका सुकुतानाचे राज्य होते त्याच्या मनात आपले राज्य वाढविण्याची महत्वाकांक्षा होती त्याने शेजारच्या राज्यावर स्वारी करून त्यांच्याकडून खडणी वसूल करण्याचे व एक क्षात्रशाह होण्याचे ठरविले त्याने एक फार मोठे सैन्य उभे केले व दिग्विजयाला निघाला

त्याच्या शेजारच्या राज्याच्या प्रमुखांनी माहस करून त्याला तोंड दिले परंतु समुद्राच्या आरसाराख्या सैन्याच्या मेहेरच्या फौजासमोर त्यांना टिकाव घरणे अशक्य होते त्यांना शूरासारखे युद्ध करून वीरगती मिळविली काही दिवस राजांनी वैर करणे आत्मघातकविषाच होईल म्हणून त्यांनी खडणी बायचे माग्य करून त्यांच्याशी संधी केली मेहेरच्या मनातले राज्यलिप्सा वाढतच गेली त्याने जी राज्य जिंकली होती

त्याचे खजिने लुटले आणि नवे सैन्य उभे करून नव्या राज्यावर स्वारी करू लागला अशातच त्याच्या राज्यालिप्सला बळी झालेला शिकांग नावाचा देश होता

शिकांग देश हा एक होंगराळ मूलूज होता त्या देशात जंगले वेखील अनेक होती, घमंडखोर मेहेरने त्या देशावरही स्वारी केली शिकांग देशाचे रहिवासी रानटी जातीचे आपल्याकडील मित्त्वजातीसारखे होते, ते कोणत्यातरी धावाजमड किंवा टेकावावाड रूपून गनिमी काव्याने युद्ध करीत मेहेरच्या सैन्यावर विषारी बाणांची वृष्टी करून त्यांचा संहार करीत रात्री मेहेरचे सैन्य बेफिकोर होऊन झोपले असता बळानक झुल्ला करून शिकांग सैनिक त्याची कानल करून त्यांच्या प्रेतांचे डोंगरचून ठेवीत आणि पळून जात





“आपण शिकांग राज्या काबाज केलच पाहिजे इतकी राज्ये जिंकल्यानंतर एका सामान्य होंगराळ प्रदेशातल्या राजासमोर का मी मान तुकावणार ”

मेहेरच्या लाडातून निघालेला जवळ म्हणजे काळपा दगडावरची रेष त्यान अलोट धन खर्च करून नवीन सैन्य उभे केले त्या द्यागरी राजाची वमंड बूर करण्याचा हट्ट त्याच्या मनात होता लहक मुरमाड जमीन आणि कांदरी कुडचे अशा होंगराळ प्रदेशावर अधिकार सामान्य त्याला काय मिळणार होते ?

परंतु हट्टाला पेटून त्याने आपल्या सैनिकांना प्रेरणा देत म्हणजे ‘तुमच्या पैकी जो कोणी शिकांगचा राजा बंदसू मारला किंवा मृत अवस्थेत असून आपून पाझ्यासमोर उभा करील त्याला मी एक हजार मोहरा इनाम देईन.”

ते ऐकून सुलतानाच्या सैनिकांना उत्साह चढला त्यांनी जंगले पायाखाली तुडविली व जो कोणी जंगली जातीचा वीर समोर येई त्याची कत्तल केली परंतु प्रत्येक रातनी जातीचा माणूस मेहेरच्या दहा शिपायांना तरी लोळवून मगच गवूच्या हाती मरे परंतु सुलतानाच्या असंख्य सैनिकांसमोर मुरुखर रातनी लोकाना गिरकाव करून युद्ध करणे शक्य नव्हते

म्हणून प्रयत्न करून राहिला परंतु मेहेर संधीला तयार होणार नाही हे त्याला चांगले माहीत होते शिवाय संधीचा हात पुढे करताच तो आपल्याला बंदी करील व ठार करील अशी शंकाही त्याला वाटत होती अशा परिस्थितीत युद्ध करून वीरपत्नी प्राप्त करणे जास्त चांगले असे त्याने ठरविले तसे ठरवून आपल्या जातीच्या सैन्याची जुळवाजुळव करून त्याने दोन जोंगरांमधील एका छिडीत छिप्ताच्या सैन्याशी गिरकावे युद्ध केले

या युद्धात मेहेरला ब्रम मिळाला बंदसूचा एक देखील सैनिक जिवंत राहिला नाही परंतु मेहेरचे सहस्रावधी शूर सैनिक बराशाही झाले.

युद्ध संपल्याच मेहेरने विचारले- ‘बंदसू कोठे आहे ?’

त्याचा एक सेनापती म्हणाला- जहापनाह, त्याचा जखमी मत दंड आपल्या सैनिकांच्या मृतदेहांच्या राशीबरोबर पडला आहे

तो स्वतःच्या डोळ्यांनी पाहण्याच्या आग्रह मेहेर निघाला तां पोचला तेव्हा त्याला एक दृश्य दिसले-तेथ एक काट्या कर्भित वळवड देहाचा माणूस त्या तहल्ल्या वरील बतवेडाच्या मध्यभागी जमा राहून



चारी बाजूला पहात काहीतरी घोषीत होता त्याला पाहताच मेहेरने विचारले- “तू कोण रे ?”

मेहेरच्या सेनापतीने उत्तर दिले- ‘हा कोणीतरी नरमांड अशी विसतले आहे प्रेतांचे लचके तोडून सायला बालेला दिसतो आहे.”

सेनापतीचे म्हणणे वरोवर असावे कारण आक्षिप्त अशा तरणासमक्षी लोकांच्या कित्येक जाती होत्या व आहेत ही.

मेहेरन त्या तमांसमक्षी माणसाला विचारले-“कायरे तुझी आज मंत्रवाना आहे नाही का ? किती सेकली माणस पडलो आहेत ! त वाटेले ते प्रेत उचलून

म्हणून मुख्य सेनापतीने सुलतानास समजावून सांगण्याचा प्रयत्न केला-“जहापनाह ! शिकांगवर स्कारीचा विचार सोडून बरस जाण्यातच आपले सर्वान हिल आहे, जे सैनिक बांचले आहेत त्या सर्वांचे मत स्वदेशी परत जावे असेच आहे” परंतु हट्टी सुलतानाने सेनापतीच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केले तरी सेनापती साहस करून म्हणाला- ‘जहापनाह ! आपण शाहशाह जहां नीलनदीच्या काठावरच्या सर्व राज्यांवर आपला अधिकार झाला आहे तेव्हा या पुढे जास्त जागे फायद्याचे नाही, आपण त्रिकालच्या देशांत शांतता व मुख्यवस्था ठवण्यासाठी काय तो उपाय करावा.”

ये! परंतु तू चारी बाजूला कशासाठी पाहतो आहेस?

“या सर्वांना खाण्यासाठी कोणीतरी पाचो मुठसो पाडला आहे, परंतु मला तर एकाच प्रेताची गरज आहे तरी हे मुठदे पाडणाराची परवानगी हवी न? म्हणून मी हे मुठदे पाडणाऱ्याची वाट पाहतो आहे!” तो कळ्या कमिष्ठ माणूस म्हणाला

तेव्हा मेहेर मांड्या भवोस्तीने म्हणाला— ‘मीच तर हे सर्व मुठदे पाडछं, परंतु यांना खाण्यासाठी नाही!’

जर खाण्यासाठी नाही, तर व्यर्थ इतक्या लोकांचा इध तू कशासाठी कळाम?’ त्या काळचा व्यक्तीने निमेषपणे विचारले.

तेव्हा मेहेरचा सनापती म्हणाला— ‘हा कोणीतरी जगलो असम्य माणस दिमती आहे! याला सध्यनेच्या गोष्टी मांगण व्यर्थ आहे.’

इतक्यात आदशाहूच्या पाठोपासून काणी तरी हसल्याचा आवाज एक आला मेहेरन

फकीर उभा असल्या दिसला

मेहेरन सकित होऊन विचारले— पीर साहेब आपण हसता आहां?

होय मुलतान! तू म्हाला असम्य जगला म्हणतास ना आपला भूक भाग विध्यासाठी फक्त एकेच माणूस ठार करतो परंतु भिक्षाकाम्य कोणाचा गळा कापोन नाही या उलट तू? आपल साम्राज्य पसरावे म्हणून युद्ध रुखन तिष्कारण लळा वधो माणसांची आवार करीत फिरता आहेस! मी म्हणला ते बराबर आहे को नाही ते विचार करून घ्या! तुच पहा तुम्हा दोघांपैकी जास्त जगला व असम्य कोण?’ फकीर ठासून म्हणाला

फकीर म्हणाला त्याचा अर्थ ते कळण्य— इतका मेहेर मुखे नव्हता काजत त्याची मात खाली झाली तन्वाळ त्याच्या मनात पालट आला त्याने लग्न ठरविले

आज पासून मी ललवार हातान धरणार नाही!’

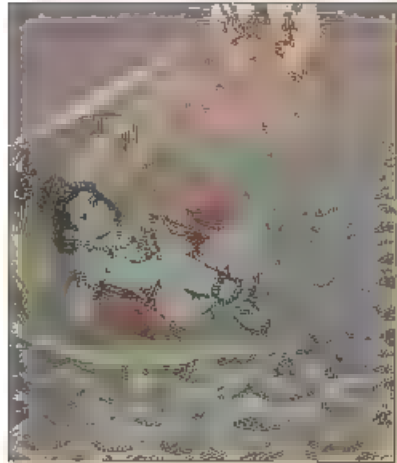


शुक म्हणाला ते एकुन व्यास म्हणालं “बाबा रे, मी बाभर बर्षे तपस्वर्या केल्यावर तू माझ्या पाठी जन्माला आलास म्हणून मी मांगतो आहे त्याविषय काही हट्ट करू नकोस तुला तारुण्य आल आहे तेव्हा आतां लुप्त करून स्त्रान संसार कर मी कायत्या तरी राजाच्या दर्शनाला जाऊन पैशाची व्यवस्था करतो तुला कोणत्याही गोष्टीची उणीव भासणार नाही

कन केत्यान माणूस सुखी होतो हे कम मानावयाचे? लून करून घेऊन ताना प्रकारच्या सकटांना नाड दत्त संसारकृपात व्रतपत पडून बाडेन यऊ न शकल्यामुळ दुःखी पट्टी झालल्याना मी पाहतोच आहे

बंड्या पायात पडल्या तर त्यातूनही सुटका मिळते, परंतु म्हाच्या प्रमोदाशान्न मुक्ती कधीच मिळत नाही अशा सुखाचे स्वतः होऊन कम वरण करू? शुक म्हणाला

सनावर तबा ठवून ते निर्मळ ठवण हाच मुक्तीचा मार्ग होय’ इतर बधनाचा मनावर मग काय परिणाम होणार? ज्यामान धन मपादन करून, खोत बोलण्यासिवाय शुद्ध मन ठवून मुक्त हस्तान दानधर्म करीत राहल्यास गृहस्थाला मुक्ती मिळते रे, बाळा! गृहस्थाधमात राहून अतिथि सत्कार करून, वानप्रस्थाश्रमवासियांस मदत करीत राहल्यास आणि सर्व कर्तव्यकर्मांचे पालन केल्यास मुक्ती मिळते म्हणूनच नाही का नसिष्ठ्याची मुनिरचनी गृहस्थाधमात प्रवेश



केला? वदोस्त घसाच पालन करावयाचें
जान्यास गृहस्थाभंगाशिवाम दुसरा मार्ग
नाहीं कारण साणसाची पक्षेद्वि ही फार
बलशाली असतात अविवाहित माणसाला
ती वाटेल तशी नाचवीन अमतात मग
ना किती धोर विद्वान अना की मूर्खअना
पक्षेद्विनात काढून ठवण्यासाठी जनन करण
आवश्यक आहे. वार्धक्य आल की वान-
प्रस्थाश्रमंत जाऊन तपश्चर्या करावी
व्यासांना शुक्राला उपदेश केला

यापांना तर्क शुक्राला मान्य -व्हता
संसारमुखाचे टाव दाखवून तो म्हणाला,-
'कुत्र व संसार यांचे व्रंथन म्हणजे
एक फांशी आहे. मगूस संसार शाटतो

पक्षादी लागताना सहन करावा लागता
घन संपादन करणे तरी सोपे आहे का?
त्रिलोकांवर राज्य करणाऱ्या इंद्रापेक्षा
संन्यासी जास्त सुखी असतो अह्मा, विष्णू
थ म्हणू हे तरी सुखी आहंन का? कोणाचा
राक्षसाचा कसे ठार करावयाच हाच
काळजी नित्य र्थांना असते या जगत
फक्त गरिवालाच सुख नसते अस नसून
आमंतालाही सुख नसते मला ज्ञानार्थन
एतादा मार्ग असेल सांगा."

शुक म्हणाला ते एकूच व्यासांची खात्री
साली की सुलाचे मन बैराग्याकडे प्रवृत्त
साल आहे म्हणून ते म्हणाले 'सुला मी
एक काळी मूर्खती देणाऱ्या देवी भाववताची
रचना केली होती ते तुलाच म्हणजे तुला
ज्ञान प्राप्ती हाऊ शकल

तत्तु व्यास म्हणाल -"पुढे विष्णू शिशु-
रूप घाण बटपत्रावर विचार करू लागला-
'मी खंय शिशुरूपात का तरे आहे? माझी
सृष्टी कोणी केली? मला हे कसे कळणार?'
ते पाहून त्या बालशावर दया करून देवीन
अर्धाच इलोक भटका व म्हणाली- इच
सर्व काही आहे हे संपन्नवृत्त घेतले त-
मला ओळखण्यासारखेच समज

विष्णून तो अर्ध इलोक ऐकला खरा
त्याला त्याच अर्थे कळता तो विचार करू

कोण? ती स्त्री आहे की पुरुष? की
यापैकी एकाही नाही?"

नंतर तो अर्धा इलोकच म्हणू लागला,
तेव्हा महादेवीची चतुर्भुज मूर्ती बळ, बळ,
गदा आणि धारण करून प्रगट झाली तिने
सुवर्णवस्त्र परिधान केले होते. ती मंदहास्य
करीत होती

देवीचे त अद्भुत रूप पाहून विष्णू
अवाक पहात राहिला तव्हा देवी
म्हणाली "माझेव्या पदब्रह्मासुळे तू मला
विसरला आहेस तू सणुण आहेस. मी सत्व
शक्ती आहे तुझ्या नाभिकमलानून ब्रह्मदेव
जन्मला ता रजोगुण प्राप्त करून सर्व
लाकाचो सृष्टी करील त्या सृष्टीची स्थिती
म्हणण पालन करणे तुझे काम राहिल
त्या ब्रह्मदेवाच्या भुवनाच्या मध्यभागातून
हृद जन्माला येईल तो प्रोर तपश्चर्या
करून तामस गुणी होईल व प्रलय कालात
ब्रह्मदेवाने निर्मितल्या सृष्टीचा नाश
करील तू बाह्या सधतीने विरवाचे पातन
पोषण करणाई आहेस. म्हणून तू सत्व
शक्तीच्या स्वामिनीला म्हणजे मला श्रुण
कर मी सर्वदा तुझ्या वक्षस्थळवर वाम
करीन

तव्हा विष्णून विचारल मला अर्धाच
इलोक कसा काय ऐकू आला?"



'तू मला सणुण रूपाने पहात आहेस
तुला अर्धा इलोक म्हणून दाखविणारी
देवी निर्गुण स्वरूपिणी पराशक्ती आहे
तुझ्यावर कृपा करून पराशक्तीन तुला हा
मंत्र सांगितला तू याचा जप करीत
राहिलाम तर तुझी शुभ होईल

विष्णूने त्याच मंत्रबळाने मधुकंठभांश
बध केला आणि त्यांना भिऊन त्याच्याकड
आश्रय मागायला आलेल्या ब्रह्मदेवाला त्या
मंत्राचा उपदेश केला ब्रह्मदेवान तारादाला
आणि नारदान व्यासांना त्या मंत्राचा
उपदेश केला

व्यासांनी शुकदेवाला त्या मंत्राचा उप-
देश करून म्हटले 'मी याचीच रचना



अनेक सहिता रूपे करून सविस्तर त्याचे वर्णन केले आहे "

त्यानंतर शुक्र त्या सत्राचा जप करीत आश्रमातच राहू लागला परंतु शुक्र स्थिति झालेला पाहून व्यास म्हणाल- 'तू माझा मुलगा असून ज्ञानप्राप्ती कशी होईल याचा चिंता को करतो आहेस? मो यागि तले त्यावर तुझा विश्वास इसत तसेच तर मिथिला नगरीत जाली राजा जनक आहे तू त्यांच्याकड जाऊन आपल्या शकांचे निवारण करून घे

' राजास्य आर्षिण ज्ञान यांचा परस्पर संबंध कसा काय? राज्यशासक तर सर्व पादास मूढ कारण होय। असं असतां



हे पाहणार आहे शुक्र म्हणाल।

"बाळा! तू जाऊन ये माझ पंचप्राण मुझ्या वर तजर ठवतील तू सर्व जकाचे निवारण करून घऊन लौकर परत ये असे सांगून व्यासाची शुकाला निराण दिला

मिथिलेला शुक्र

शुक्र आपल्या पित्याचा आशीर्वाद घऊन मिथिला वाटत कित्येक देश वन पर्वत पुण्यक्षेत्र व मुनिआश्रम पहात येरुपर्वत प्रदेश दान नर्भ प्रवास करून पार केला व मिथिलेला भाला तैध त्याला विचित्र दृश्य दिसली एका द्वारपालकाने त्याला विचारत- 'तू कोण रे कोणत्या कामासाठी आला आहेस "

शुक्र काहीच उत्तर न देतां फाटकानाहूर बसून राहिला. तेव्हा द्वारपालक पुन्हा म्हणाला- तुम्हाला असे वाटलं का की मीन रहस्याने परवानगीशिवाय आत जाणे शक्यहोईल "तुम्हाला पाहून असे वाटने की तुम्ही वदाध्ययन करणार बाह्यण आहात तुम्ही काण तुमचा कुळवरा काय आणि काय काम आहे हे यागित्त्या शिवाय आत आत यावेचं न हो

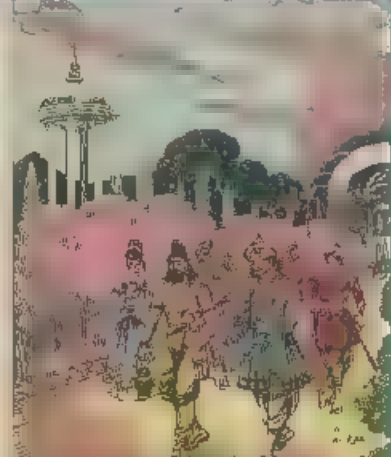
तेव्हा शुक्र म्हणाला- 'मी ज्या काद्यासाठी राजाच्या दशनाला आलो होता ते काम तू दारानच पुरं केले आहेस. मी एवढ

आलाहून राजाच्या दशनाच्या आशेने आलो ही माझी चुक राहिली सामान्यपणे लोक घन-लाभाने देशादेशी हिंबतात परंतु मी वन-लाभान आलो तव्हतां पूर्वजन्माचे कर्मफल म्हणून कित्येक देश फिरत येथवर आलो हे माझ ग्राह्यच, नाहीतर काय? परंतु याचा वाही परिणाम आहे का? माझ्या श्रमाचे फळ मला हेच मिळाले की एका द्वारपालकाने मला आत प्रवेश करायला मज्जाव केला

ते सर्व ऐकल्यावर द्वारपालकाला वाटलं की हा कोणो तरी थोर पुरुष असावा त्यान शुकाजवळ जाऊन नम्रपणे म्हटल "मी आपल्याला अडविलं या बदल क्षमा करून आत प्रवेश करा "

तू आपल्या कर्माच्याचे पालन केलेस तर त्यास तुझी चुक काय? राखान तुला जी आज्ञा केली होती तिचं तू पालन केलेस रावाचा सुद्धा यात काही दोष नाही विचार केल्याशिवाय मी आलो हो माझीच चुक " शुक्र म्हणाला

त्यानंतर द्वारपालकाने शुकाला आत येण्यास विनंती केली शुक्राने प्रवेश केला व राजवाडाघाजवळ गेला तैध आपली एका द्वारपालकान भेटविल तेव्हा शुक्र पुन्हा मीनमतीसारखा जाथच्या जागी उभा



राहिला. त्याच वेळी कोणी मंत्री त्या वाजून जात होता त्यान शुकाला प्रणाम केला. त्याला एका सुंदर राजाच्यावात नऊल त्याचा यथाचित् कर्तिस्त्रिमन्कार केला नंतर सर्व कलात पारंगत व सौंदर्यात अप्वरांची सुद्धा मान खाली करू शकणाऱ्या काही वैश्यांना शुकाच्या सवेला ठवून यत्री निघून गेला शुक्र तेथेच राहू लागला

शुकाच्या सवेला नमलल्या वरया त्याला निरतिराळी पक्वान्न खायला आणून देत आणि त्याला प्रसन्न ठेवण्यासाठी प्रयत्न करीत हळूहळू त्या शुकाच्या सौंदर्यावर झालेल्या परंतु शुकाचे मन अल्पमात्र विचलित झाले नाही वैश्यांच्या मनाची



खात्री झाली की शुक्राने आपल्या पंचेन्द्रियां-
वर पूर्ण ताबा ठेवला आहे. त्यांनी त्याची
सर्व प्रकारे सेवा करित असतां त्याच्या
जोपण्यासाठी उत्तम व्यवस्था केली शुक्र
रात्रभर शांतपणे झोपला. प्रातःकाल उठून
सोबत्तानादि खाटोपुन समाधी घेऊन
बसला.

शुक्र व जनक संवाद

जनकाचा शुक्र आपल्याचे कळल्यावर तो
स्वतः आपल्या पुरोहिताला बरोबर घेऊन
शुक्राच्या दशनाला आला. त्याने शुक्राची
अर्घ्य देऊन वादपूजा केली. शुक्राने शोधत
बादरपूर्वक जनक राजाला कुशल प्रश्न
विचारून त्याचा मात राखला.

Full Screen 127 X

त्यानंतर जनक राजाने शुक्राला घेण्याचे
कारण विचारले. तेव्हां शुक्र म्हणाला—
"राजन्, माझे वडील घ्याय यांनी माझा
प्रतबंध वगैरे संस्कार करून विवाह करून
घेण्यास सांगितले. वैवाहिक बंधनात
राहण्याची माझी इच्छा नसल्याने मी
विवाहास तयार दिला. धर्मार्थकाममोक्ष
हे चार पुरुषार्थ साध्य करण्यास गृहस्था-
धर्मात प्रवेश करणे हाच उत्तम मार्ग
असल्याचे त्यांनी मला सांगितले परंतु ते
मला मान्य नव्हते. तेव्हा त्यांनी मला
हाला दिला की मी मिथिलेला जाऊन
जनक महाराजांना भेटावे व त्यांच्याकडून
आपल्या शकांचे निवारण करून घ्यावं.
म्हणून मी आपणांकडे आलो आहे. मला
मोक्षप्राप्ती हवी आहे. तेव्हा मी काय
करावे?"

तेव्हा जनक महाराज म्हणाले—"मोक्ष-
प्राप्तीची इच्छा असणाऱ्या व्यक्तीने प्रथम
उपनयन संस्कार करून येऊन वेदाध्ययन
करावे. गुरुपक्षिणा येऊन गुरुच्या आज्ञेने
विवाह करून घ्यावा. रीतीरिवाजांचे व
इतर नैमित्तिक नियमांचे पालन करून
गृहस्थाधर्मातील कर्तव्ये पूर्ण करावी. पुत्र
व पौत्र प्राप्त झाल्यावर वानप्रस्थाश्रम
ग्रहण करावा. कामक्रोधादि तद्विरुद्धा
जिंकून सर्व अग्नीना आपल्यात वाचवून



करावे. नंतर वैराग्य अवलंबून करून सर्वसंग परित्याग करून न संन्यास ग्रहण करावा. तसे न करता प्रथमच संन्यास ग्रहण करू नये. पूर्ण वैराग्य प्राप्त झाल्यावरच संन्यास ग्रहण करावा. एकूण अठेचाळीस संस्कार आहेत. त्यांपैकी गृहस्थाने चाळीस करावयाचे असतात व बरकी आठ संन्याश्याने करावयाचे असतात.

तेव्हां शुकाने विचारले- "राबन् मनास वैराग्य असेल तर संन्यास घेण्यात काय धोय आहे?"

"राजा! इष्टिये अजेय असतात. मोठ-मोठे पंडित देखील त्यांना वशीभूत होतात. मग सामान्य माणसाची गोष्ट विचारायलाच नको. क्षणाक्षणाला मनात विकार उत्पन्न होत असतात. लुप्ता, निद्रा, सुषुप्ताप्ती, संतानप्राप्ती ह्यांपासून संन्यासी कसा सुटणार? इच्छा अभिलाषांचे दमन कसे होणार? म्हणून सर्व भोग भोगत्यावर त्यांचा त्याग करणे साध्य होते. पहिल्यानेच

शोषतो त्याला खाली पडावे लागते. कोणी संन्यास घेतल्यावर खरोखरी विरक्त न होता भोगविलास करण्यासाठी वासक्त असेल तर त्याला तरकप्राप्ती होते. कमाले ज्ञान संपादन करून नंतर संन्यास ग्रहण करावा. मन सहजी काबूत येत नाही. त्याला हळूहळू कमाले मार्गावर आणावे लागते. गृहस्थाश्रमी रड्यात असता वांत मनाने रहावे. लाभप्राप्ती झाली तर उत्साह वाढता कामा नये व नुकसान झाले तर हतोत्साह होऊन बसता कामा नये. जो त्यागमय जीवन चालवितो त्याला शेवटी मोक्षप्राप्ती होते. मलाच पहा, मी सर्व प्रकारचे भोग भोगतो आहे. प्रजेकडून प्रशंसा होण्यालायक मी राज्यकारभार पाहतो आहे. तरी मी आपले मन निमल ठेवले आहे. मरण आल्यावर मला मोक्षप्राप्ती होईल. तुला असेच जीवन चालविता येणार नाही का?" या शब्दात जनकाने शुकाला उपदेश केला.



शहरातली नोकरी

सद्गुरू व घोडू आपला विद्याभ्यास संपल्यावर एका शहरात नोकरीच्या शोधास निघाले. त्या शहराच्या म्युनिसीपालिटीत दोघां कारकुनांची जागा रिक्त होती. म्हणून दोघांनी अर्ज पाठविले. दोघांना उत्तरे बार्ती की अमुक दिवशी कारकुनांची निवड होईल.

सद्गुरूचा बापाचा एक मित्र म्हणाला- "मासा शंकर नावाचा एक नातेवाईक त्या शहरात राहतो. त्याच्या नावे मी बिट्ठी देतो. त्याच्या घरी जाऊन रहायला मूढीच हरकत नाही." ती बिट्ठी येऊन सद्गुरूने बापाच्या मित्राचे आभार मानले व धर्मशाळेत किंवा शाना-वळीत उत्तरण्याऐवजी शंकररावांकडेच उत्तरण्याचे ठरविले.

दोघे मित्र बिबड होणार होती त्यांच्या बायल्या दिवशी त्या शहरात पोचले घोडूला

कोणाच्या घरी उतरणे आवडत नसे. त्याने धर्मशाळेत उत्तरण्याचे ठरविले. ते पोचले ते बिबड होणार होती त्या दिवशी पहाटे ठरल्याप्रमाणे घोडू धर्मशाळेत उतरला व सद्गुरू शंकररावांचे घर ओथोल निघाला. मुदेवाने पत्ता मिळाला व तो शंकररावांच्या घरी पोचला.

सद्गुरू त्या घरी जाऊन दार बाजवणार इतकेपास सुमारे चाळीस वर्षे बघाच्या एका माणसाने दार उघडले व बाहेर आला. त्याच्या हातात एक सूटकेस होती. तो कोणत्या तरी गावी जायला निघाला आहे असे सद्गुरूला वाटले.

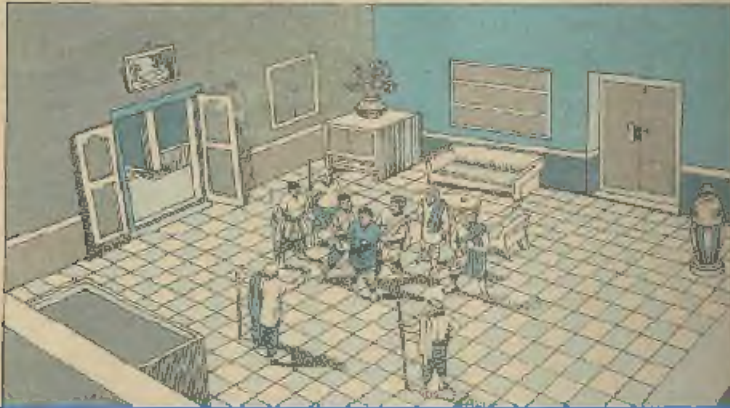
सद्गुरूने त्या व्यक्तीला विचारले- "काय हो, शंकररावांचे घर ते हेच ना?"

"होय, हेच! मीच शंकरराव! तू कोण?" असा प्रश्न करून त्या माणसाने त्याच्याकडून सूटकेस पाहिले.

सद्दु आपली ओळख सांगून म्हणाला—
“आज सकाळी परीक्षा आहे. मी दमून
मागून आलो आहे. थोड्यावेळ विश्रांती
घ्यावी, म्हणतो.”

तो मागूस पकड्या आघाजात म्हणाला—
“मला आतांच कळले की माझ्या घाकट्या
भावाची तबबेत एकाएकी बिघडली आहे.
म्हणून मी त्याच्याकडे निघालो आहे. तू
येथे खुशाल रहा, आपलेच घर मत्त. मी
उद्या संध्याकाळपर्यंत परत येईन” असे
सांगून ती व्यक्ती निघून गेली.

ते घर बरीच मोठे होते. सद्दुने एका
सर्ष घरात हिडून फिल्ल पाहिले. घरात
दुसरे कोणी नव्हते. त्याने मधल्या खोलीत
एक खाट टाकली आणि झोपला. त्याचा



दाराची कडी बाजली. त्याने दार उघडले.
बाहेर छान सजावट होती. दाराबाहेर
आठवडा जण हातात काठ्या घेऊन उभे
होते. दार उघडताच ते आत फिरले व
त्यांनी सद्दुला घेरले.

त्यांच्या बरोबर आलेला एक वृद्ध
माणूस म्हणाला—“हा लबाड चोर मी
घरी परत येणार नाही असे समजून माझ्या
पाहुण्यासारखा घरात धाकून बसला आहे.
मी आत वाऊन पाहलो, सर्व वस्तू जगाच्या
जागी आहेत की नाहीत.” असे सांगून तो
म्हातारा जात गेला. घरातल्या पैदाया व
कपादे वगैरे उघडून पाहून मोठ्याने
ओरडला—“माझ्या घरातले सर्व दागिने व

काम असले पाहिजे. यानेच चोरी करून
सर्व माल कोणाच्या तरी हाती वाहेर
पाठवून दिला असला पाहिजे.” असे म्हणत
त्या म्हातार्या माणसाने सद्दुची मान धरून
त्याला मारायला हात उगारला.

सद्दु म्हणाला—“अहो मी चोर नाही.
मी थोड्या देळापुर्वी येवे आलो.”

“हे सर्व खोट! बोल तुम्हा साबोदार
चोर कोठे गेला आहे तो!” असे म्हणत
त्या म्हातार्याने सद्दुला खूप वडविले.

सद्दुला तो अपमान असल्या झाला. एका
बाजूला नोकरीसाठी परीसंची वेळ साध-
ण्याची काळजी होती आणि दुसरीकडे
त्याच्यावर चोरीचा आळ. ते गावात त्याला

ओळखणारा कोणीच नव्हता. जो मागूस
घरात खुशाल झोपायला सांगून निघून
गेला तोच चोर होता तर! याचा अर्थ
साह्यात ओरांचेच राज्य असते तर!

सद्दु सर्वांना तमस्कार करून नम्रपणे
म्हणाला—“मला माहीत नव्हते की ज्या
माणसाने मला आत झोपायला सांगितले
तोच चोर होता. मी नोकरीसाठी परीक्षा
दायला बाहेर गावाहून आलो आहे. माझ्या
बदिलांच्या मित्राने त्याच्या शंकरराव
बावाच्या मित्राच्या नावे ही चिट्ठी दिली
आहे. तरमग हे शंकररावांचे घर नाही का?”
असे सांगून सद्दुने ती चिट्ठी दाखविली.

शंकररावांनी ते घर सहा महिन्यांपूर्वीच
सोडले होते. तेथे जमलेल्या गर्दीतल्या एका



माणसाने सूचविले की याला एका सोलीत बंद करून ठेवा व शंकररावांना बोलावून विचारू या." त्या प्रमाणे सद्गुरू एका सोलीत बंद करून ठेवण्यात आले. शंकररावांना एक वर्ष जाऊन बोलावून घेऊन आला. तोपर्यंत हुपार होऊन गेली होती. सद्गुरू दमून आणून गेला होता. त्याला मूक लागली होती आणि सोपही पुरेची मिळाली नव्हती. शिवाय परीक्षेची वेळ टळल्याची काळजी. यामुळे उभे होण्याची शक्ती सुद्धा त्यांच्या अंगात उरली नव्हती.

शंकररावांनी सद्गुरूच्या हातातली चिट्ठी घेऊन घाबळी व म्हणाले—"होय, ही चिट्ठी भाड्या मातेवाइकाचीच आहे. परंतु मी या माणसाच्या मागुर्ती रुची पाहिलेले नाही. परंतु हा आमच्याच गावाचा असावा, असे चिट्ठीवरून तरी वाटते."

त्यानंतर सवांनी सद्गुरूला सोडून दिले. शंकररावांनी त्यांना आपल्या घरी बोलाविले परंतु सद्गुरू म्हणाला—"आज तुम्ही मला बांचविले. प्री आभारी आहे. आता

समूह सद्गुरू तेथून निघाला. मध्यतरी घोड्याची त्याची गाठ पडली. त्याने सद्गुरू विचारले—"अरे, तू कां नाही आलास परीक्षेला?"

सद्गुरू त्याच्यावर मुदरलेला सर्व प्रसंग वर्णन करून सांगितला. तेव्हा धोंडू म्हणाला—"बाबा रे! जहिरातली शेकरी तुझ्या कामाची नाही. फार सावधपणे रहावे लागते. तू म्युनिसिपालिटीत चोराला शोधितो म्हणून घेऊन यायला पाहिजे होतेच. तेथे मी होतोच. आपले अजं कचेरीत मिळालेच असते. ते पाहून तू चोर नाहीस हे शोधित झाले असते. तुला परीक्षेत यशतां आले असते. मला दोन दिवसात कामावर हजर व्हायला हुकूम झाला आहे। तेव्हा मी तुला आपल्या गावी पोचवून परत येऊ शकते."

त्यानंतर सद्गुरूने आपल्या गावीच राहण्याचे ठरवून शेतकीची कामे पाहण्याचे ठरविले.



गुरूच शिष्य झाला तेव्हा

एका गव्हाण्याने चार शिष्य होते. त्यांच्यापैकी सवानंर फार हुशार होता. संन्याश्याची प्रवचने फार परिणामकारी होत असत. सवानंवाला बाटे की वापल्याला मुढा संधी मिळाली तर आपणही अशीच सुद्धा प्रवचने करून पांयला वावलीकिक मिळतु शकू. रवाने ती गोष्ट एकदा गुरूचमोर प्रोसूनही दाखविली. गुरू म्हणाला—"वेळ पाहून आपण तसे करून पहायला हरकत नाही."

एकदा दूरच्या गावातून संन्याश्याला प्रवचन सापना निमंत्रण मिळाले. त्या गावी संन्याश्याचा कोणी शिष्य नव्हता. म्हणून गुरूने सवानंवाला कणवी वस्त्रे घालायला दिनी आणि स्वतः त्याचा शिष्य होऊन त्याच्याबरोबर त्या गावी गेला.

त्याची युक्ती कोणाला कळली नाही. त्या गावात सवानंवाचे प्रवचन फारच छल भासे. गुल्ला गुढा आनंद झाला. जरेतु एक प्रश्न बत म्हणून त्याच्या समोर बसा राहिला. चौवुंदांकी पांच जणांनी पांच तऱ्हेचे प्रश्न विचारले. त्याची उत्तरे सवानंवाला माहीत नव्हती. परंतु प्रसंगवधान ठेवून ती म्हणाला—"हे लहान लहान प्रश्न आहेत, यांचे उत्तर माझे शिष्यवर्ग देतील."

संन्याश्याने त्या प्रश्नांची उत्तरे देऊन गावकऱ्यांना संतुष्ट केले.

